

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI

SIRBİSTAN'DA İSLAM DİN EĞİTİMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Seid AMİDİ

Danışman:
Yrd. Doç. Dr. Mehmet ŞANVER

BURSA - 2015

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI

SIRBİSTAN'DA İSLAM DİN EĞİTİMİ

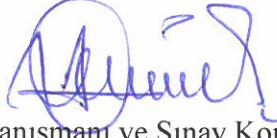
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Seid AMİDİ

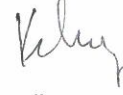
BURSA - 2015

TEZ ONAY SAYFASI
T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

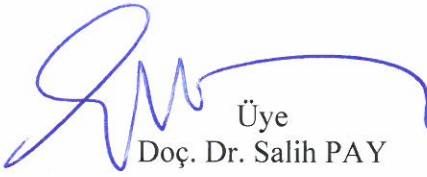
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Eğitimi Bilim Dalı'nda 701021014 numaralı Seid AMİDİ'nin hazırladığı "SİRBİSTAN'DA İSLAM DİN EĞİTİMİ" konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 09/01/2014 günü 10:30 – 12:00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının **başarılı** olduğuna **oybirliği** ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı)
Yrd. Doç. Dr. Mehmet ŞANVER

Üye
Prof. Dr. M. Akif KILAVUZ

Üye
Doç. Dr. Salih PAY

12/01/2015

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı	: Seid Amidi
Üniversite	: Uludağ Üniversitesi
Enstitü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	: Felsefe ve Din Bilimleri
Bilim Dalı	: Din Eğitimi
Tezin Niteliği	: Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı	: x+87
Mezuniyet Tarihi	: / / 2015
Tez Danışman(lar)ı	: Yrd. Doç. Dr. Mehmet ŞANVER

Sırbistan’da İslam Din Eğitimi

Sırbistan’da İslam Din Eğitimi adlı bu tezde, önce araştırmanın problemi, konusu, amacı ve önemi, hipotezleri ve araştırmanın yöntemi ve sınırları hakkında bilgi verilmiştir. Buna göre Sırbistan eğitim sistemi içerisinde din eğitiminin yeri, işleyişi, şartları ve yeterlilik durumunun ele alındığı bu tez, giriş kısmından sonra iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Sırbistan’ın tarihi ve ülkenin günümüzdeki durumu hakkında bilgi verilmiştir. Aynı zamanda Sırbistan’da dini hayat ve din hürriyeti ve ülkede bulunan İslami dini kurumlar ve yürüttükleri faaliyetler hakkında bilgi verilmiştir.

Tezin ikinci bölümünde ise Sırbistan’da eğitim sistemi ve din eğitimin genel eğitim sistemindeki yeri ve bu ders ile ilgili özellikler anlatılmaya çalışılmıştır. İlk ve ortaöğretimde yer alan İslam din eğitimi dersi hakkında ve İslami dini okullar hakkında daha geniş bir şekilde bilgi verilerek anlatılmaya çalışılmıştır. Cami ortamında yürütülen din eğitimi faaliyetleri ve Kur’an kursları gibi yaygın din eğitiminde yer alan diğer faaliyetler de araştırılmaya çalışılmıştır. Araştırmanın sonunda ise, elde edilen bilgiler özetlenmiş ve bazı önerilere yer verilmiştir. Bu süreçte bazı eğitim kurumları ziyaret edilmiş, yetkililerle görüşülerek dökümanlar elde edilmiş ve konuyla ilgili kaynaklar incelenmiştir.

Anahtar sözcükler: Örgün din eğitimi, yaygın din eğitimi, dini cemaatler, Sırbistan’da eğitim sistemi, din eğitimi müfredatı.

ABSTRACT

Name and Surname : Seid AMİDİ
University : Uludağ University
Institution : Social Science Institution
Field : Philosophy and Religious Studies
Branch : Religious Education
Degree Awarded : Master
Page Number : x+87
Degree Date : / / 2015
Supervisor (s) : Yrd. Doç. Dr. Mehmet ŞANVER

Islamic Religious Education in Serbia

In this thesis, Islamic Religious Education in Serbia issues are discussed. This work consists of an introduction section and two chapters. In the introduction part some information is provided in relation with the used methods during the preparation of this thesis. The first chapter of this work contains historical context and current state of this country. This chapter also deals with the religious rights and freedom granted for the population of this country. Furthermore, some information has been given about Islamic religious institutions which are situated in this country, as well as some information about the activities held by these institutions.

Meanwhile, the second chapter has to do with educational system in Serbia in general and the position of the subject of religious education in the schooling system, and also with the features of this subject. This chapter has a more detailed description of the subject of Islamic religious education in primary and secondary schools, and also in Islamic religious schools in this country. Also the other activities with the religious education character which are organized in the mosques, courses of the holy Qur'an, etc. The ending part of this work contains a brief summary of the matter and some suggestions.

Keywords: Formal religious education, informal religious education, religious communities, education sistem in Serbia, religious education curriculum.

ÖNSÖZ

Din, tarih boyunca bütün devirlerde ve bütün toplumlarda her zaman mevcut olan bir olgudur. İnsan, bu dünyada var olduğu müddetçe din de varlığını sürdürecektir. Her dinin yerine getirilmesi gereken öğretileri vardır ve inananların mensup oldukları dinin öğretilerini öğrenmeleri ve bunun gereğini yerine getirebilmeleri için din eğitime ihtiyaçları vardır.

Dünyanın her yerinde olduğu gibi Sırbistan'da da her zaman farklı dinler ve bu dinlere mensub olan insanlar bulunmaktadır. Bu ülkede mevcut olan dinlerden biri de İslam dinidir. Sırbistan'da yaşayan müslümanların da dinlerini öğrenmek ve dini vecibelerini ifa etmek için geçmişte olduğu gibi günümüzde de din eğitime ihtiyaçları vardır.

Çalışmamız, Giriş ve iki bölümden oluşmaktadır:

Birinci bölümde Sırbistan hakkında genel bilgi verilerek geçmişten ve günümüzden bahsedilmiştir. Aynı zamanda günümüzde Sırbistan'da dini hayat ve dini özgürlükler ve bu ülkedeki İslami dini işlerle ilgilenen kurumları hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde ise Sırbistan Cumhuriyeti'nde eğitim sistemi ve din eğitimin genel eğitim sistemindeki yeri ve bu ders ile ilgili özellikler ele alınmıştır. İlk ve ortaöğretimde yer alan İslam din eğitimi dersi ve İslami dini okullar hakkında daha geniş bir şekilde bilgi vermeye çalışılmıştır. Aynı zamanda cami ortamında yürütülen din eğitimi faaliyetleri, Kur'an kursları gibi yaygın din eğitiminde yer alan diğer faaliyetler konusunda bilgi verilmiştir.

Bu çalışma süresince hiçbir yardımını esirgemeyen ve tavsiye, görüş ve düşünceleri ile beni teşvik eden değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Mehmet ŞANVER'e ve bu araştırmaya görüş ve tavsiyeleriyle katkıda bulunan herkese kalbi şükranlarımı arz ediyorum.

Seid AMİDİ

2014

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR.....	ix
GİRİŞ.....	1
A. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ	1
B. ARAŞTIRMANIN KONUSU	2
C. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	3
D. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ.....	4
E. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE SINIRLARI.....	5

BİRİNCİ BÖLÜM

SIRBİSTAN'DA DİN DEVLET İLİŞKİLERİ

A. SIRBİSTAN'IN KISA TARİHİ VE BUGÜNKÜ DURUMU	7
1. Osmanlı Öncesi	7
2. Osmanlı Dönemi	9
3. Yugoslavya Dönemi.....	12
4. Sırbistan'ın Bugünkü Durumu	14
a. Demografik ve Etnik Yapı.....	14
b. Dini Yapı	15
c. Hukukî Yapı.....	16
B. GÜNÜMÜZDE SIRBİSTAN'DA DİN-DEVLET İLİŞKİLERİ.....	17
1. Sırbistan Anayasası'na Göre Din ve Devlet.....	17
2. Sırbistan Anayasası'na Göre Din, Vicdan ve Düşünce Hürriyeti	18
3. Sırbistan Anayasası'na Göre Kilise ve Dini Cemaatler	19
C. SIRBİSTAN'DAKİ GELENEKSEL KİLİSE VE DİNİ CEMAATLER.....	21
1. Sırbistan İslam Birliği'nin Tarihçesi.....	22
a. Sırbistan İslam Birliği.....	25
b. Sırbistan'da İslam Birliği Meşihati	25

İKİNCİ BÖLÜM
SIRBİSTAN'DA DİN EĞİTİMİ VE İŞLEYİŞİ

A. SIRBİSTAN'DA EĞİTİM SİSTEMİ VE HUKUKİ TEMELLERİ	27
1. Sırbistan Anayasası'na Göre Eğitim Görme Hakkı	27
2. Sırbistan'da Eğitim Öğretim Sistemi	28
a. Okul Öncesi/Anaokulu	29
b. İlköğretim	29
c. Ortaöğretim	29
d. Yükseköğretim	30
B. SIRBİSTAN'DA DİN EĞİTİMİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	30
1. Osmanlı Döneminde Din Eğitimi.....	30
2. Yugoslavya Döneminde Din Eğitimi	31
C. SIRBİSTAN'DA GÜNÜMÜZDE DİN EĞİTİMİ.....	33
1. Devlet Okullarında Din Eğitimi	33
a. Din Eğitimi Dersiyle İlgili Konular	34
(1) Din Eğitimi Dersine Ayrılan Süre ve Özellikleri	34
(2) Din Eğitimi Dersi Öğretmeni	35
b. İlköğretimde İslam Din Eğitimi Dersi (İlmuddin).....	36
(1) Birinci Sınıf İslam Din Eğitimi Ders Müfredatı.....	37
(2) İkinci Sınıf İslam Din Eğitimi Ders Müfredatı	39
(3) Üçüncü Sınıf İslam Din Eğitimi Ders Müfredatı	41
(4) Dördüncü Sınıf İslam Din Eğitimi Ders Müfredatı.....	43
(5) Beşinci Sınıf İslam Din Eğitimi Ders Müfredatı.....	45
(6) Altıncı Sınıf İslam Din Eğitimi Ders Müfredatı.....	47
(7) Yedinci Sınıf İslam Din Eğitimi Ders Müfredatı	49
c. Ortaöğretimde İslam Din Eğitimi Dersi (İlmuddin)	54
(1) Ortaöğretim Birinci Sınıf İslam Din Eğitimi Ders Müfredatı	54
(2) Ortaöğretim İkinci Sınıf İslam Din Eğitimi Ders Müfredatı	57
(3) Ortaöğretim Üçüncü Sınıf İslam Din Eğitimi Ders Müfredatı.....	58
(4) Ortaöğretim Dördüncü Sınıf İslam Din Eğitimi Ders Müfredatı	61
2. Sırbistan'daki İslami Dini Okullar	63
a. Medreseler (İmam Hatip Liseleri)	63
(1) Sırbistan İslam Birliği Yönetimi Altındaki Medreseler	64
(a) Sırbistan İslam Birliği Yönetimi Altındaki Medreselerin Ders Müfredatı	64
(2) Sırbistan'da İslam Birliği Yönetimi Altındaki Gazi İsa Beg Medresesi	66
(a) Gazi İsa Beg Medresesi Ders Müfredatı	66
b. İlahiyat Fakülteleri.....	68

(1) İslam Bilimleri Fakültesi.....	68
(2) İslam İlimleri Fakültesi	70
3. Okul Dışındaki/Yaygın Din Eğitimi	70
a. Ailede Din Eğitimi.....	70
b. Camilerde Din Eğitimi	72
c. Kur'an Kursları	73
d. Medyada Din Eğitimi	74
SONUÇ VE ÖNERİLER	76
KAYNAKLAR.....	80
ÖZGEÇMİŞ	87

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
a.g.tz.	Adı Geçen Tez
a.k.	Augsburg Konfesyonu
a.s.	Aleyhisselam
b.	Baskı
bkz.	Bakınız
C.	Cilt
c.c.	Celle celalühu
der.	Derleyen
ed.	Editör
H.z.	Hazreti
IZS	Sırbistan İslam Birliği
IZUS	Sırbistan'da İslam Birliği
nu.	Numara
ö.	Öldü
përkth.	Çeviren
r.a.	Radiyallahu anhu
RS	Sırbistan Cumhuriyeti
s.	Sayfa

S.	Sayı
s.a.s.	Sallallahu aleyhi vesellem
SCG	Sırbistan ve Karadağ
ss.	Sayfadan Sayfaya
T. D. V.	Türkiye Diyanet Vakfı
ts.	Tarihsiz
vb.	Ve benzeri
vs.	Ve saire
y.y.	Basım yeri yok
yay. haz.	Yayıma Hazırlayan
YFHC	Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti
YSFC	Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti

GİRİŞ

A. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Sırbistan farklı tarihsel dönemlerden geçen bir ülkedir. Balkanlar'daki diğer ülkeler gibi Sırbistan da, uzun bir zaman Osmanlı devleti hakimiyeti altında kalmıştır. Osmanlı'nın bu topraklara gelmesiyle İslam dini, diğer Balkan topraklarında olduğu gibi, bu bölgede de yayılmaya başlamıştır. Osmanlı'nın gelmesiyle bu yerlerde siyaset, ekonomi gibi alanlarda değişiklikler olduğu gibi, din ve din eğitimi alanlarında da yeni ve önemli değişiklikler olmuştur.

Diğer müslüman ülkelerde olduğu gibi, burada da mektep, medrese ve camiler gibi din eğitimi ve öğretimini veren kurumlar inşa edilmiştir. Fakat Osmanlı'nın Sırbistan'dan çekilmesiyle birkaç yer hariç, bu kurumlar da hayatiyetini devam ettirememişlerdir.

Bunun sonucu olarak Sırbistan'da din sosyal hayattan neredeyse tamamen uzaklaşmıştır. Oysa din, bu dünyada insanlar için ne kadar önemli ise, din eğitimi ve öğretimi de genel eğitim ve öğretim içerisinde o derece önemli bir yere sahiptir.¹ Yugoslavya döneminde Sırbistan'da okullarda bir süre din eğitimi dersi verildiyse de, 1946 yılında bu ders kaldırılmıştır. Ancak Müslümanlar, en zor durumlarda bile dinlerinden vazgeçmeyip din eğitimi gizli yollarla devam ettirmişlerdir.

Sırbistan'da geçmişte olduğu gibi bugün de farklı millet ve farklı dinlere mensup olanlar bulunmaktadır. Gerek müslüman, gerek hıristiyan ve gerekse diğer dinlere mensup olanlar kendi dinlerini korumaya devam etmektedirler.

Sırbistan'da din eğitimi dersi, yarım yüzyıldan fazla bir zaman okul sisteminden çıkarılmış, daha sonra devlet tarafından alınan bir kararla 2001 yılında yine okul sistemine dönmüştür. Sırbistan'da din eğitiminin okullara tekrar dönmesiyle bütün din mensupları için

¹ Mehmet Emin Ay, **Din Eğitiminde Mükafat ve Ceza**, 2. b., Gül Yurdu Yayınları, İstanbul, 2012, s. 15.

din eğitiminin yeniden resmi eğitim kurumlarında alınması imkanı doğmuştur. Araştırmamız, bu süreçteki gelişmeleri ele alacaktır.

Bu araştırmanın alt problemleri şunlardır:

1. Sırbistan'daki din eğitimi dersinin genel eğitim içerisinde yeri nedir?
2. Devlet okullarında din eğitimi dersine ayrılan süre öğrenciler için ne kadar uygun ve yeterlidir?
3. Devlet okullarında verilen din eğitimi dersinin müfredatı, öğrencilerin kendi dinlerini öğrenmeleri için yeterli ve uygun mudur?
4. Din eğitimi dersine giren öğretmen veya hocaların almış oldukları eğitim düzeyi ve yeterlilik durumları nedir?
5. Sırbistan halkı, dinlerini serbestçe yaşayabiliyorlar mı ve din eğitimi imkanına sahip midirler?
6. Bu devlette yaşayan müslümanlar, yaygın din eğitimi içerisinde yer alan din eğitimi faaliyetlerinden ne kadar yararlanabilmektedirler?

B. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Allah katında insanın yerini belirlemek ve toplumsal bütünlüğü sağlamak şeklinde dinin iki temel işlevi vardır. Bir toplulukta dinin görevini yerine getirebilmesi için o toplulukta yaşayan insanlarca dinin öğrenilmesi ve bilinmesi gerekir. Bu süreç de din eğitimi faaliyeti ile gerçekleşir.²

Günümüzde Sırbistan'da din eğitiminin iki şekilde yapıldığı söylenebilir. Birincisi, devlet okullarında, İslami kreşlerde, medreselerde (İmam hatip liseleri) ve ilahiyat fakültelerinde yürütülen örgün din eğitimi; ikincisi ise, halk tarafından kendi evlerinde

² Mustafa Usta, **Türkiyede Din Eğitiminin Kurumlaşma ve Ekolleşme Sorunları**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001, s. 1.

öğretilen dinin bazı vecibeleri ve camilerde yapılan Kur'an kursları, verilen vaazlar ve okunan hutbeler gibi gerçekleştirilen yaygın din eğitimidir.

Sırbistan'da devlet okullarına din eğitimi dersinin yeniden konulması, örgün eğitimin gerçekleştirildiği kurumlarda dini öğrenmek için büyük bir fırsat olmuştur. Gençler dinlerini kendi ailelerinden veya camilere giderek de öğrenebilirler. Ancak bu, herkesin elde edebileceği bir imkan değildir. Çünkü ailelerin bir kısmı, yeterli dini bilgiye sahip değildir. Camilerde verilen din eğitimi ise, herkesin katılımını sağlayacak düzeye ve kapsamlılığa ulaşmamaktadır. Bu yüzden örgün eğitim kurumları olan okullarda din eğitimi ve öğretiminin verilmesi, eğitimin kapsamının genişlemesi ve herkese ulaşması bakımından önemlidir.

Bu çalışmada; bugün Sırbistan'daki eğitim öğretim sistemi içerisinde olan din eğitimi dersinin geçmişten bugüne geçirdiği aşamalar, resmi devlet okullarındaki konumu, okullardaki İslam din eğitimi dersinin müfredatı ve İslam eğitim öğretim kurumları ele alınarak incelenmeye çalışılacaktır. Aynı zamanda bu çalışmada yaygın din eğitimi olarak camilerde yürütülen din eğitimi faaliyetleri de incelenmeye çalışılacaktır.

C. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Din ve eğitim kavramları insanlık tarihi kadar eski kavramlardır. Çünkü hem dinin hem eğitimin nihai amacı topluma iyi ve faydalı insanlar yetiştirmektir. Bundan dolayı tarih boyunca din, eğitim müesseseleri üzerinde etkili olmuş, hatta bazen tüm eğitim kurumlarının dinin etkisi altına kaldığı dönemler olmuştur.³

Şüphesiz ki din, insan hayatının ayrılmaz bir parçasıdır. Her inanan kişi, kendi dinini öğrenmek, dinin öğretilerinden haberdar olmak, gereklerini yerine getirmek ve yaşamak ister. Ayrıca insanlar, dini ve manevi değerlerini çocuklarına ve yeni yetişen nesillere aktarmak ister. Bu, toplumsal devamlılığın ve milli kimliğin korunması için de bir ihtiyaçtır. Bu hususlar, din eğitimi gerekli kılan faktörlerdir. Çünkü bunların elde edilmesinde din eğitimi önemli bir işlev görmektedir.

³ Mustafa Köylü, "Giriş", **Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi**, ed., Mustafa Köylü, 1. b., Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2010, s. 1.

Din ile eğitim arasında sıkı bir bağlantı vardır. Eğitim olmadan hiç bir dinin öğretilerinin gereği gibi öğrenilmesi ve anlaşılması mümkün değildir. İslam dini ve müslümanlar için de aynı durum geçerlidir. Bilindiği gibi İslam dininde ilk öğretileri, insanları eğitime, öğretime, okumaya ve öğrenmeye çağırmaktadır. Başka bölgelerdeki müslümanlar gibi, Sırbistan'daki müslümanlar da, din eğitimi konusunda büyük bir gayret göstermişler ve bugün de göstermeye devam etmektedirler. Onlar kendi dinlerini öğrenmek ve ya öğretmek için farklı yollara başvurmuşlardır.

Bu çalışmanın temel amacı; Sırbistan'daki din eğitimin durumunu, okullardaki din eğitiminin işleyişini inceleyerek, din eğitimi ile ilgili yapılan diğer faaliyetlere katkıda bulunmaktır. Çalışmamızın konusu ve kapsamı dikkate alındığında, bu alanda ilk çalışma olma özelliğine sahiptir.

D. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ

Bu araştırmanın hipotezleri şu şekilde sıralanabilir:

1. Osmanlı'dan itibaren Sırbistan'da din eğitimi faaliyetleri başlamış ve farklı tarihi aşamalardan geçip bugüne kadar devam etmiştir.
2. Yugoslavya döneminde de din eğitimi dersi okullarda bir süre öğretilmiş, fakat sonra din eğitimi dersi okul sisteminden kaldırılmış ve bu durum, öğrenciler için kendi dinlerini öğrenmek açısından büyük bir kayıp olmuştur.
3. Yarım asırdan fazla bir zaman geçtikten sonra, bazı tartışmalar sonucunda Sırbistan'da din eğitimi dersi yeniden okul sistemine dönmüştür.
4. Günümüzde Sırbistan'da din eğitimi dersi, okullarda planlı ve programlı bir şekilde gerçekleştirilmektedir.
5. Günümüzde Sırbistan'da din eğitimi, devlet okulları dışında da gerçekleştirilmektedir. Bu da, dini kurumlar tarafından açılan okullarda yapılmaktadır.

6. Günümüzde diğer müslüman topluluklarında olduğu gibi, Sırbistan'da da camilerde yapılan vaazlar, okunan hutbeler ve Kur'an kursları yoluyla yaygın din eğitimi faaliyetleri sürdürülmektedir.
7. Müslümanlar, geçmişte olduğu gibi, günümüzde de camilerde gerçekleştirilen din eğitimi faaliyetleri yoluyla edindikleri dini bilgileri aile ortamına aktarmakta ve bu şekilde dini değerlerini korumaya, kimliklerini sürdürmeye ve müslüman olarak yaşamaya devam etmektedirler.

E. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE SINIRLARI

Tez konusu tespit edildikten sonra araştırmaya yönelik hazırlıklara başlanmıştır. Araştırmaya başlarken, ilk önce literatür incelemesi ve kaynak taraması yapılmıştır. Aynı zamanda bu konu ile ilgili olan her türlü makale, kitap ve diğer yazılı dokümanlar incelenmeye alınmıştır. Bu araştırmaya yardımcı olması bakımından diğer ülkelerle ilgili yapılan benzer çalışmalardan da istifade edilmeye çalışılmıştır.

Bu araştırmada esas olarak literatür incelemesi metodu kullanılmıştır. Bazı bilgileri elde edebilmek için resmi kurumlara başvurulmuş, aynı zamanda mülakat da gerçekleştirilmiştir. Kaynak konusundaki çalışmalarda ana kaynak olarak Sırbistan'da konuyla ilgili yazılı dokümanlara sars alınmıştır. Konuyla ilgili olarak gerek Türkiye'de ve gerekse Sırbistan'da Türkçe olarak yazılmış çalışmalardan, makale ve kitaplardan da istifade edilmiştir.

Araştırma ile ilgili kullandığımız kaynaklara ulaşmada şu yol izlenmiştir:

Sırbistan'daki okullarda çalışan yetkililerle görüşerek din eğitimi dersi ile ilgili bilgi alınmış ve din eğitimi dersinin müfredatına nasıl ulaşılacağı konusunda din eğitimi öğretmenlerinin öneri ve tavsiyeleri alınmıştır.

Sırbistan'daki İslami eğitim kurumları da ziyaret edilmiş, onlar hakkında bilgi alınmıştır. Bu süreçte, Yeni Pazar (Novi Pazar)'daki medreseler ziyaret edilmiştir. Yine Yeni Pazar'daki İslam Bilimleri Fakültesi ziyaret edilmiş, fakülte hakkında bilgi alınmıştır. Ayrıca

Sırbistan İslam Birliği Reisululeması ve Din Eğitimi Hükümet Komisyonu Üyesi Adem Zilkiç ile mülakat yapılarak Sırbistan'daki dini durum, din eğitimi ve benzer konular hakkında bilgi alınmaya çalışılmıştır.

Araştırmamızın esası bu kaynaklarla sınırlıdır.

BİRİNCİ BÖLÜM

SIRBİSTAN'DA DİN DEVLET İLİŞKİLERİ

A. SIRBİSTAN'IN KISA TARİHİ VE BUGÜNKÜ DURUMU

1. Osmanlı Öncesi

Sırbistan, Balkan Yarımadası'nın ortasında bulunmaktadır. Bu ülkenin günümüzdeki sınırları I. Dünya ve 1999 yılındaki Kosova Savaşı'ndan sonra çizildi.⁴ Sırbistan'nın bugünkü demografi, etnik, hukuki ve dini yapıları hakkında bahsetmeden önce, ülkenin geçirdiği tarihi dönemlerden kısaca söz etmek istiyoruz.

Sırp ismi Latince köle, hizmetçi anlamında olan “servus” kelimesinin çoğulu “servi”den gelmektedir. Bu kelime Fransızcaya “serf” olarak intikal etmiştir. Bizans İmparatoru VII. Constantine Porphyrogennitus “Roma Çarı'nın köleleri” tabirinden geldiğini söylemektedir. Slav kavmi, Sava ve Tuna nehrilerinin güneyindeki topraklara yerleştikten sonraki dönemde Serv ve Serb olarak anılmıştır. Sırp yazarlar, XI. ve XII. yüzyıllarda ismi geçen alanlara yerleşen Slav kabilesini Sırp ve Sırp lar olarak tanımlamaktadırlar.⁵

Sırp lar slav kökenli bir millettir. Sırp lar Güney Slav kabilelerinin en büyük boyudur. Hun ve Avar boylarıyla VI. ve VII. yüzyıllarda Balkan yarımadasına ilerleyen Slav kabilelerden Sırp lar bugün buldukları yerlere yerleşmişlerdir. Sırp ların yerleşmiş oldukları

⁴ Yusuf Hamzaoğlu, **Balkan Türklüğü (Osmanlı Öncesi, Osmanlı Dönemi Ve Osmanlı Sonrası Sırbistan Türklüğü)**, C. III, Yayımlayan: Logos-A, Üsküp, 2010, s. 39.

⁵ Hamzaoğlu, a.g.e., s. 39.

bölgenin doğusuna Bulgarlar, batısına ise Hırvatlar yerleşmiştir. Böylece Balkan yarımadasının büyük bir kısmı Slavların eline geçmiştir.⁶ Sırlar bugünkü yerleştikleri yerlere gelmeden önce Turkiya'nın öbür tarafında bulunan Karpatların arkasındaki topraklarda yaşayan bir kavimdi.⁷ Sırların yerleştirdikleri bu yerlerde önceden İilir ve Ulahlar yaşamışlar, fakat bu kavimler yeni gelen sırların zulümlerine dayanamayıp topraklarını terk etmek zorunda kalmışlardır. Bu topraklarda yaşayanların büyük bir kısmı güneye (bugünkü Makedonya) ve Arnavutluk bölgelerine göç etmişlerdir.⁸

Sırlar geldikleri bu yeni yerlere hemen uyum sağlayamamışlar, ancak iki yüzyıl süren bir zaman sonra uyum sağlayabilmişlerdir. Başlangıçta küçük devletçikler halinde organize olan bu kabileler VII. asırda birleşip, Piva, Tara, Lima ve Morava ırmaklarının vadilerinde Raşka devletini kurmuşlardır. X. Asrın başlarında Bulgar kralı Siemon (893-927) Raşka devletini istila etmiştir. Uzun zaman geçmeden (10-20 yıl) Çaslav Klozimiroviç Sırları yeniden birleşmiş ve Raşka, Zeta, Hum, Trebinje ve Bosna'yı da içine alan bir devlet kurmuşlardır. Bu devlete ilk defa Sırbistan ismi verilmiştir. Sırbistan ve Bulgaristan 971 yılında Bizans idaresi altına alınmıştır.

Stefan Nemanya, XII. yüzyılda Sırbistan'ı Bizans'tan kurtarıp yeniden Sırp kabilelerini birleştirmiş ve Sırp devletini kurmuştur. Stefan Nemanya'dan sonra Sırp devletini oğlu Stefan Prvoençani yönetmiş ve bu kişi Papa tarafından taçlandırılan ilk Sırp kralı olmuştur.⁹

Sırlar Orta Çağ boyunca farklı devlet kurdular. Sırların kurmuş oldukları devletten en kuvvetlisi 1346 yılında Stefan Duşan tarafından kurulan Sırp İmparatorluğu'dur. 1355 yılında Stefan Duşan'ın ölümünden sonra onun oğlu V.Stefan Uroş yerine geçti. O güçsüz bir devlet yönetici idi. 1371 yılında Sırbistan'ın yönetimi, Sırbistan Prensligi'ni kuran Larzar Hrebelyanoviç'in eline geçti.¹⁰

Sırlar önceleri çoktanrılı bir inanca mensup idiler. Diğer Slav kabileleri de inanç konusunda Sırlar gibi aynı durumdaydılar. Sırların inanmış oldukları Tanrıları genelde

⁶ L., Zrniç, **İstorija Srednjega Veka**, Beograd, 1926, s. 38.

⁷ Hamzaoglu, a.g.e., s. 39.

⁸ Zrniç, a.g.e. s. 38.

⁹ Bu konu hakkında daha geniş bilgi için bkz. Zrniç, a.g.e. ve Metin İzeti, **Balkanlar'da Tasavvuf**, 1. b., Gelenek Yayıncılık, İstanbul, 2004.

¹⁰ Yakup Lekoviç, "Sırbistan'ın Tarihi", **Avrupa Diyanet Aylık Dergi**, S. 130, Şubat 2010, s. 5.

tabiat olaylarını yöneten varlıklardı. Bunların inandıkları Tanrıları arasında “şimşek tanrısı (Perun), gök tanrısı (Svarog) ve güneş tanrısı (Dabog)” gibi tanrılar vardı.¹¹ Hıristiyanlığı IX. yüzyılda kabul etmişlerdir. Hıristiyanlığı kabul ettiklerinde Kiril (ö. 869) ve Metodi (ö. 885) kardeşler çok etkili olmuşlardır. Sırlar, Selanik’ten gönderilen bu kişilerin telkinlerini benimsemişler ve Doğu Ortodoks Kilisesi’ne bağlanmışlardır. Sırlar Ortodoks anlayışını millileştirmişler ve diğer ideolijere ya da inançlara karşı hiç hoşgörü göstermemişlerdir. Sırbistan’ın Kralı Stefan Nemanya, Bogomil hareketine mensup olanların tamamını öldürmek için karar almıştır. Sırların devlet yöneticileri, Ortaçağ Sırp devletinde tamamen kiliseye bağlıydılar. Stefan Nemanya’nın oğlu Sveti Sava devlet yönetiminden vazgeçerek Sveta Gora’ya çekilmiş ve rahip olmuştur.¹²

Görüldüğü üzere Sırlar önceden de dinlerine çok bağlıydılar. Sadece halk değil, devlet yöneticileri de dinlerine çok yakın ve bağlı idiler. Sırlar dinlerine sadece geçmişte değil, bugün de halk ve yöneticiler olarak kiliselerine sıkı sıkıya bağlı kalmaya devam etmektedirler.¹³

2. Osmanlı Dönemi

Osmanlı Sırbistan’ın tümünü fethettikten sonra (1521), Sırbistan, uzun zaman Osmanlı idaresi altında kalmıştır. Bu süreci kısaca özetleyecek olursak:

Türkler 1354 yılında Gelibolu üzerinden Balkanlar’a geçerek 1361 yılında Edirne’yi fethettikten sonra, Bulgar Krallığı’nı ve feodal devletleri yıkıp, Balkanlar’ı süratle ele geçirmeye başladı.¹⁴ Osmanlılar Balkan ülkelerine girdiğinde, Sırp Devleti en parlak dönemini yaşamaktaydı. Stefan Duşan, Makedonya, Trakya gibi birkaç yeri kendi topraklarına katmıştır. Bulgaristan’ı ise egemenliği altına almıştır. Duşan “Sırp ve Rumların Çarı” unvanını almış, Sırp Kilisesini düzenlemiş, Rumca’yı resmi dil yapmıştı.¹⁵

¹¹ Nikola Okunjev, **Gradja za İstoriju Srpske Umetnosti**, Glasnik Skopskog Naučnog Društva, Knjiga VII-VIII, Skoplje, 1929, s. 43.

¹² İzeti, a.g.e. s. 32.

¹³ İzeti, a.g.e., s. 32.

¹⁴ Bahtiyar Sipahioğlu, **Dünden Bugüne Balkanlar**, 1. b., Akademi Matbacılık, İstanbul, 2010, s. 11.

¹⁵ Erhan Afyoncu, “Osmanlı İdaresinde Sırbistan”, **Balkanlar El Kitabı**, der., Osman Karatay - Bilgehan A. Gökdağı, C. I, Vadi Yayınları, Ankara, 2006, s. 351.

Kosova Muharebesi'nden sonra, prensliklerin ve Balkanlar'daki diğer devletlerin Osmanlı hakimiyetine girmeleri an meselesiydi. XV. Yüzyılın ortalarında Balkan topraklarının hemen hemen hepsi Osmanlı'nın eline geçmiştir. 1371 yılında Çirmen'de ve 1389 yılında Kosova'da kazanılan zaferler, Sırbistan'ın kapılarını Osmanlılara sonuna kadar açılmıştı.¹⁶

Bu savaşlarda Osmanlı askerlerine karşı yenilen Sırlar, Osmanlı devletine vergi ödemek zorunda kaldılar. Bundan sonra Sırp despotları savaş dönemlerinde Osmanlı devletine yardımcı birlikler gönderdi ve Osmanlı vasalı (tebaası) haline geldiler. II. Murad, Sırbistan'da önemli yerleri almıştır. İstanbul fethinden sonra Fatih Sultan Mehmed Sırbistan'a akınlarını arttırmıştır. 1459 yılında Smederevo (Semendire) Osmanlı'nın eline geçmiş ve Sırp despotluğu kaldırılmıştır. Böylece Sırbistan Osmanlı topraklarına katılmıştır. Belgrad, o zamanlarda Macarların elindeydi ve ancak 1521 yılında fethedilmiştir.¹⁷ Fetihten sonra Belgrad, Rumeli eyaletine bağlı Semendire sancağına bağlanarak sancağın merkezi yapılmıştır.¹⁸ Belgrad muhasarası bir ay sürdükten sonra ve dayanamayacağını anlayan kale muhafızı kaleyi teslim etmiştir.¹⁹

Belgrad'ın Kanuni Sultan Suleyman tarafından Osmanlı topraklarına katılmasıyla, Sırbistan'nın tümü Osmanlıların eline geçmiş oldu.²⁰ Osmanlı Devleti, Semendire Sancağı'nın merkezini Belgrad'a taşıdıktan sonra onu Balkanlar'da en önemli askeri, siyasi, ekonomik ve ticari merkez haline getirmiştir.²¹

Müslümanların fethettikleri her yerde olduğu gibi, Osmanlılar da fethettikleri yerlerin milletlerini kendi dinlerini yaşamakta ve milliyetlerini korumakta serbest bırakmışlardır. Sırbistan'ın Osmanlı tarafından fethinden sonra Sırlar'ın Osmanlı hakimiyetinde

¹⁶ Afyoncu, a.g.m., s. 353.

¹⁷ Belgrad ile ilgili daha geniş bilgi için bkz: Altay Suroy Receptoğlu, **Belgrat Camileri**, 1. b., Balkan Aydınları ve Yazarları Yayınları, Prizren, 2004; Divna Djuric-Zamolo, "Belgrad", **T. D. V. İslam Ansiklopedisi**, C. V, İstanbul, 1992, s. 407-409.

¹⁸ Mehmet Hacısalihoğlu, "Sırbistan", **T. D. V. İslam Ansiklopedisi**, C. XXXVII, İstanbul, 2009, s. 122.

¹⁹ Bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C. II, 4. Baskı, Türk Tarih Kurum Basımevi, Ankara, 1983, s. 312.

²⁰ Leković, a.g.m., s. 6.

²¹ Hamzaoğlu, a.g.e., s. 108.

buldukları süre içerisinde kendi dini ve milli kimliklerini korumaları sağlanmış, onlara kendi kimliklerini değiştirmek için herhangi bir baskı yapılmamıştır.²²

Osmanlılar diğer bölgelerde yaptıkları gibi Sırbistan'da da adil bir yöntem kurmuşlardır. Osmanlılar'ın sağladığı imkanlar ve güvenlik sayesinde çok iyi bir hayat yaşamışlardır. Bu imkanlar ve uygulamalar sayesinde Sırlar, Osmanlı devletinin sadık tebası olmuş ve XVIII. yüzyılın ortalarına kadar Sırbistan'da önemli bir olay çıkarılmamıştır. Fakat bundan sonra durum değişmiştir. Avusturya ve Rusya ile Osmanlı arasında yapılan savaşlarda, Sırbistan'da zaman zaman ve adı geçen iki devlet, Sırları ayaklandırmak için propaganda yapmışlar, milliyetçilik düşüncesini yaymışlar ve neticede bu bölgede bulunan güvenlik ve huzur bozulmuştur.²³

Osmanlı İmparatorluğu, izlediği klasik iskan siyaseti çerçevesinde, diğer yerlerde olduğu gibi Sırbistan'a da Türkleri getirmiş ve yerleşmiştir.²⁴ Örneğin; Belgrad fethedildikten hemen sonra orada çok büyük değişiklikler yapılmış, Türk taarruzundan kaçan Sırlar ve diğer Hıristiyanların yerine Türk ve diğer müslümanlar yerleştirilmiştir. Osmanlılar Belgrad'a yerleştikten sonra kendi kuvvetleri için yeni binalar inşa etmişlerdir. Osmanlılar burada Anadolu ve Rumeli şehir ve kasabalarından gelen Türkleri ve diğer kökenlere mensup olan müslümanları yerleştirmişlerdir. Camiler yapmışlar ve ilk yapılan camilerin çevrelerinde mahalleler kurmuşlardır. İnsanların sayısı artınca mahallelerin de sayısı artmış, orada kurulan çarşı, ticaret ve zanaatlarda şehrin merkezini oluşturmuştur. Belgrad'ın yukarı ve aşağı olmak üzere iki kalesi bulunmaktaydı.²⁵

XIV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Sırlar İslam'ı kabul etmeye başlamışlardır. Ancak İslamı kabul etmek konusunda Osmanlı tarafından hiçbir baskı yapılmamıştır.²⁶

Sırbistan gibi, eski Yugoslavya'nın diğer toprakları da Osmanlı hakimiyetinde bulunmuştur. Osmanlılar, fethettikleri diğer yerlerde yaptıkları gibi bu toprakları da inşa ederek büyük bir mendeniyet kazandırmışlardır. Ekrem Hakkı Ayverdi, eski Yugoslavya

²² Afyoncu, a.g.m., s. 354.

²³ Bkz. İzeti, a.g.e., s. 60.

²⁴ Afyoncu, a.g.m., s. 357.

²⁵ Hamzaoğlu, a.g.e., s. 108.

²⁶ Hamzaoğlu a.g.e., s. 133.

topraklarında Osmanlı'nın yaptırdığı eserlerin dökümanını şu şekilde vermektedir: 3500 cami ve mescit, 1500 mektep, 300 medrese, 400 tekke, 1000 çeşme, 500 han, 200 hamam, 25 misafirhane, 50 türbe, 40 saat kulesi, 15 bedestan, 60 imaret, 40 kervansaray, 15 kütüphane, 1000 sebil, 100 köprü, 50 kale vs.²⁷

Sırbistan'da Osmanlı tarafından yapılan eserlerin neredeyse çoğu yok olmuştur. Bazıları yıkılmış, ayakta kalanlardan bazıları ise başka şeyler için kullanılmaktadır. Bugün Sırbistan'da Türk eserlerinin mevcut durumu yok denecek kadar azdır. Belgrad ve Niş gibi bazı merkezlerde göstermelik olarak 5-6 eser bugün de bulunmaktadır.²⁸

Türkler de Sırbistan topraklarında yaklaşık olarak 350 yıl gibi uzun bir zaman içerisinde rahatça yaşamışlar ve bu yerleri kendilerine bir vatan olarak benimsemişlerdir. Fakat 1804 yılında meydana gelen isyandan sonra Sırpaların baskılarına dayanamayıp bu yerleri terk etmek zorunda kalmışlardır.

Türklerin bir kısmı Kosova, Makedonya, Tuna, Bosna ve Anadolu'ya göç etmişler, önemli bir kısım da, Mihail'in kneziliğin (prensiğin) döneminde 1866 yılında göç etmeye mecbur edilmiştir.²⁹

Osmanlı, Sırbistan'da kaldığı birkaç asırlık uzun bir zamandan sonra çekilmiştir. 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşından sonra Sırbistan, Osmanlı'dan tamamen kopmuştur.³⁰

3. Yugoslavya Dönemi

Birinci Dünya Savaşı sonunda 1 Aralık 1918 yılında Sloven milletlerin birleşmesiyle Sırp-Hırvat-Sloven Devleti kuruldu. Bu kurulan devlette, milletler arasında hak, hukuk, adalet gibi kavramlarda farklılıklar vardı. Sırp en kalabalık millet olduğu için siyasi güç onların ellerinde idi. Hırvat ve Slovenler bu durumdan hoşlanmadıkları gibi, oluşturulan devletin adında yer almayan milletlerden Makedonlar, Karadağlılar ve Boşnaklar da memnun değildiler. Müslümanlar da bu durumdan hiç memnun değildiler. Müslümanların hiç bir hakk

²⁷ Ekrem Hakkı Ayverdi, "Yugoslavya'da Türk Abideleri ve Vakıfları", **Vakıflar Dergisi**, sayı: III, Ankara 1956, s. 219'dan nakleden: Hüseyin Yorulmaz, **Osmanlı'nın Batı Yakası Bosna**, 1. b., 3F Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 24.

²⁸ Mehmet Z. İbrahimgil, "Balkanlar'da Türk Kültürü ve Mirası", **Diyanet Aylık Dergi**, S. 246, Aralık, 2008, s. 19.

²⁹ Afyoncu, a.g.m., s. 357.

³⁰ Afyoncu, a.g.m., s. 358; Mehmet Hacısalihoglu, a.g.m., s. 123.

ve hakları yoktu. Onlar devlet teşkilatında her hangi bir görev alma haklarına sahip değildiler. Müslümanların dışında Hıristiyan topluluklar da memnun değillerdi. Bu nedenlerden dolayı bu devletin ömrü az olacaktı. Bu devletin ömrünü uzatmak için 1929 yılında adı değiştirilerek Yugoslavya Krallığı adı verilmiştir.³¹

Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığının adının Yugoslavya Krallığına dönüştürülmesi sadece bir isim değişikliği değildi; üniter bir devlet oluşturma arayışını da ifade etmekteydi.³²

Kurulan bu yeni devlet çok uzun bir zaman sürmedi. İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla devlet 1941 yılında Yugoslavya'yı Alman, İtalyan, Macar ve Bulgar orduları işgal ettiler. Bu nedenle kral ve hükümet ülkeyi terketmek zorunda kalmışlardır.

Josip Broz Tito önderliğindeki komünist partisi, Alman işgaline karşı direnmiş ve Almanlar yenilgiye uğramışlardır. 1945 yılında Halk Kurtuluş Ordusu Yugoslav topraklarını kontrolü altına almış ve sosyalist bir rejim kurulmuştur. 29 Kasım 1945 yılında Yugoslavya Krallığı'na son verilmiş ve yerine Federatif Yugoslavya Halk Cumhuriyeti adıyla yeni bir devlet kurulmuştur.³³ 1963 yılında Yugoslavya'nın ismi değiştirilerek, Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti (YFHC), Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti (YSFC) olmuştur.³⁴ Josip Broz Tito'nun yönetimdeki devlet, Sırbistan, Hırvatistan, Slovenya, Bosna-Hersek, Karadağ ve Makedonya olmak üzere altı cumhuriyette oluşuyordu. Voyvodina ve Kosova ise Sırbistan Cumhuriyetine bağlı idiler. Fakat 1946 anayasasıyla özerk bir statü kazandılar. 1974 yılında ise bu iki bölgeye cumhuriyet statüsüne yakın bir statü verildi.

Tito yönetimin başındayken Sırlar devlet yönetiminde diğer milletlere göre daha fazla yer alıyorlardı. 1980'de Tito ölünce Sırlarda milliyetçilik canlanmaya başladı. 1987 yılında Sırp Sosyalist Partisi lideri Slobodan Miloşević Sırbistan Cumhuriyetinin başkanı seçildi. 1989 yılında Miloşević Kosova ve Voyvodina'nın özerkliğini kaldırdı. 1990'da

³¹ Sipahioğlu, a.g.e., s. 30.

³² Mustafa Türkes, "Yugoslav Devletinin Kuruluşu Ve Krallık Dönemi", **Balkanlar El Kitabı**, der., Osman Karatay – Bilgehan A. Gökdağ, C. II, Vadi Yayınları, Ankara, 2007, s. 6.

³³ Hacısalihoğlu, a.g.m., s. 123, 124.

³⁴ Şecaettin Koca, "Sosyalist Yugoslavya Dönemi", **Balkanlar El Kitabı**, der., Osman Karatay- Bilgehan A. Gökdağ, C. II, Vadi Yayınları, Ankara, 2007, s. 16.

Yugoslavya'nın dağılma süreci başladı ve Yugoslavya'dan ayrılmak isteyen cumhuriyetlere karşı ordu harekete geçti.³⁵

Yugoslavya sınırları içerisinde farklı devletler bulunduğu gibi farklı milletler de bulumaktaydı. Bu devlette Sırp, Hırvat, Sloven Boşnak, Arnavut, Makedon, Macar vb. gibi farklı milletlere müntesip olanlar yer almaktaydı. Yugoslavya'da yaşayanların aralarında müslüman, hıristiyan, yahudi gibi farklı dinlere inananlar da bulunmaktaydı.

Slovenya Yugoslavya'dan ayrılarak bağımsızlığını kazanan ilk cumhuriyetti. Slovenya diğer cumhuriyetlere göre daha kolay kurtuldu. Hırvatistan, Bosna-Hersek ve Kosova Yugoslavya'dan ayrılışı daha zor ve insan kaybı daha fazla olmuştur. Makedonya ise olaysız bir şekilde Yugoslavya'dan ayrılmıştır.

Bütün bu olaylardan sonra 2002 yılında Yugoslavya adı kaldırılmış ve ülkenin ismi resmi Sırbistan ve Karadağ (SCG) olmuştur. Ancak Sırbistan ve Karadağ beraberliği çok uzun sürmemiş ve 2006 yılında Karadağ kendi bağımsızlığını ilan ederek Sırbistan'dan ayrılmıştır.³⁶

Günümüzde ise Sırbistan'a bütün cumhuriyetlerden ve özerk bölgelerden sadece Voyvodina kalmıştır. Sırbistan'ın bugünkü resmi ismi ise *Republika Srbije* (RS), (Sırbistan Cumhuriyeti) olarak geçmektedir.

4. Sırbistan'ın Bugünkü Durumu

a. Demografik ve Etnik Yapı

Sırbistan, Balkanlar'da büyük bir yüzölçümüne sahip olan bir devlettir. Kuzeyde Macaristan, doğuda Romanya ve Bulgaristan, güneyde Makedonya ve Kosova, güneybatıda Karadağ, batıda Bosna-hersek ve Hırvatistan ile çevrilidir. 2002 nüfus sayımına göre Sırbistan'ın nüfusu 7.498.000'dir. Bu ülkenin yüzölçümü ise 77.474 km²'dir.

³⁵ Hacısalihoglu, a.g.m., s. 123, 124.

³⁶ Hacısalihoglu, a.g.m., s. 124.

Ülkenin başkenti Belgrad'dır. Diğer önemli ve büyük şehirleri; Novi Sad, Niş, Novi Beograd, Zemun, Kragujevac, Çukarica, Leskovac, Palilula ve Subotica'dır.

Günümüzde Sırbistan'da farklı milletlere mensup olan insanlar yaşamaktadır. 2002 sayımına göre Sırbistan nüfusunun etnik yapısı % 82,9 Sırp'lar'dan oluşmaktadır. Macarlar % 3,9, Boşnaklar %2,1 oranındadır.³⁷

Bunların dışında Sırbistan'da Arnavutlar, Macarlar, Hırvatlar, Türkler, Romenler gibi diğer milletler de yaşamaktadır.

Sırbistan'da resmi dil Sırpça, alfabesi ise Kiril alfabesidir. Sırbistan Cumhuriyeti Anayasası'nın 10. maddesinde resmi dil ve yazı ile ilgili olarak şu ifadeler yer almaktadır: "*Sırbistan Cumhuriyeti'nde resmi kullanımda Sırpça ve Kiril yazısıdır*".³⁸

Bilindiği gibi Sırpça sırp'ların konuştuğu dildir. Fakat Sırbistan'daki azınlıkların da kullandıkları kendi milli dilleri vardır. Azınlıklar tarafından konuşulan bazı diller şunlardır: Arnavutça, Boşnakça, Macarca, Makedonca, Romence vb.

Yukarıda da belirtildiği gibi, Sırbistan'da kullanılan resmi dil Sırpça ve yazı Kiril alfabesidir. Fakat diğer dillerin ve yazıların resmi kullanımı, Anayasa'ya dayalı kanunla düzenlenir.³⁹

b. Dini Yapı

Diğer Avrupa ülkelerinde olduğu gibi, Sırbistan Cumhuriyeti'nde de din devletten ayrıdır. Fakat din devletten ayrı olmakla birlikte her vatandaş kendi inançlarını ya da dinini özgürce yaşamak imkanına sahiptir.

Sırbistan'da farklı milletler bulunduğu gibi, farklı dinlere mensup olanlar da vardır. 2002 yılında yapılan sayıma göre Sırbistan'da; Ortodoks hıristyanlar (Sırp) % 85. Katolik hıristyanlar (Macar) % 5,5. Müslümanlar ise (Boşnak, Arnavut, Türk) % 3,2'tür. Bunlar ilk üç

³⁷ Nacısalihoğlu, a.g.m., s.121.

³⁸ Приредила: Гордана Станојчић, **Устав Републике Србије са Најновијим Закономима За Спровођење Избора**, Друго издање, Београд, 2008, s. 13.

³⁹ Станојчић, a.g.e., s. 13.

sırayı teşkil eder.⁴⁰ Sırbistan'da bunların dışında yahudi ve protestantlar gibi diğer dinlere yada mezheplere mensup olanlar da vardır.

Günümüzde Sırbistan'daki müslümanların sayısına gelince, resmi olmayan verilere göre bugün Sırbistan'da yaklaşık 650.000 müslümanın yaşadığı söylenmektedir. Bosna ve Kosova savaşından sonra yaşanan milliyetçilik hareketleri sonucunda, insanlarda korku yaratılmıştır. Bu yüzden insanlar, mensup oldukları dinlerini ve milliyetlerini beyan etmemektedirler. Fakat bazı analistlere göre Sırbistan'da yaklaşık 980.000 müslümanın yaşadığı söylenmektedir. Fakat Sırbistan'da 650.000 müslümanın yaşadığı daha yaygın ve resmi bir bilgidir.

Sırbistan'da yaşayan müslümanlar farklı milletlere mensup olan insanlardır. Günümüzdeki Sırbistan'da yaşayan 650.000 müslümandan%30'u Boşnak, %18'i Arnavut, %52'si ise Romen, Aşkali, Goren, Mısırlı, Türk ve Sırplar'dır. Sırbistan'da sonradan İslam'ı kabul eden 370 Sırp hanesi bulunmaktadır. Bunlar milliyet olarak Sırp'tır ve daha önce islam dinine mensup değillerdi. Fakat sonradan İslam dinini kabul edip müslüman olmuşlar ve hayatlarına müslüman olarak devam edmektedirler.⁴¹

Bugünkü Sırbistan devleti sınırları içerisindeki müslümanlar farklı yerlerde yaşamaktadır. Fakat çoğunluk olarak Sancak bölgesinde ve Preşova Vadisi'nde yaşamaktadırlar. Sancak'ta yaşayan müslümanların çoğunluğu Boşnak, Preşova Vadisi'nde yaşayan müslümanların çoğunluğu ise Arnavut'tur. Sırbistan'da yaşayan Romenlerin de büyük bir kısmı müslümandır. Romen müslümanlar ise Sırbistan'ın farklı yerlerinde bulunmaktadır.

c. Hukukî Yapı

Sırbistan Cumhuriyeti Anayasasının 1. Maddesine göre Sırbistan Cumhuriyeti'nin tanımı şu şekilde yapılmaktadır:

⁴⁰ Hacısalihoglu, a.g.m., s. 121.

⁴¹ Seid Amidi, Adem Zilkıç (Sırbistan İslam Birliği Reisu'l- Uleması ve Din Eğitimi İçin Hükümet Komisyonu Üyesi) ile Sırbistan'da Din ve Din Eğitimi Üzerine Yapılan Bir Mülakat, (Yayınlanmamış Bir Çalışma), 11. 04. 2013, Yeni Pazar.

*“Sırbistan Cumhuriyeti, hukuk düzeni ve sosyal adaletin, vatandaş demokrasisi ilkelerinin, insanların ve azınlıkların hak ve hürriyetlerinin ve Avrupa ilkelerine ve değerlerine aidiyetin üzerine kurulu Sırp milletinin ve içinde yaşayan tüm vatandaşların devletidir”.*⁴²

Sırbistan’da cumhurbaşkanı halkın doğrudan seçimi ve gizli oylama yoluyla seçilmektedir. Cumhurbaşkanı, beş yıllık bir dönem için seçilir ve en fazla iki dönem görev yapabilir. Cumhurbaşkanı, Ulusal Meclis’in görüşünü alarak devletin başbakanını atar.

Sırbistan Hükümeti şu şekilde oluşur: Başbakan, başbakan yardımcıları ve bakanlar. Başbakan aday programını ve hükümetinin bakan listesini Ulusal Meclis’e sunar. Bu sunulan liste ve program eğer temsilcilerin çoğunluğunun oyu ile onaylanırsa hükümet de seçilmiş olur. Başbakan, Ulusal Meclis’in onayı ile cumhurbaşkanı tarafından atanır ve hükümetin lideri olur.

Bir yasama organı olan Sırbistan Ulusal Meclisi 250 sandalyeli ve tek kamaralıdır. Ulusal Meclis, başbakan ve bakanlar kurulunu onaylar. Sırbistan’da Milletvekilleri, parti listelerine göre ve dört yıllık bir dönem için seçilirler.⁴³

B. GÜNÜMÜZDE SIRBİSTAN’DA DİN-DEVLET İLİŞKİLERİ

1. Sırbistan Anayasası’na Göre Din ve Devlet

Anayasalar devletlerin kuruluş ve işleyişini belirleyen kurallardır. Anayasalar yönetenler ile yönetilenler arasındaki ilişkileri düzenleyen temel hukuk kurallarıdır. Buna göre anayasa, bir toplumun siyasi ve hukuki temel düzeniyle ilgili esasları içeren ve o toplumun yaşam felsefesi ve anlayışını ortaya koyan temel ilkeler toplamıdır.⁴⁴

⁴² Станојчић, а.г.е., s. 11.

⁴³ Sırbistan Ülke Bilgileri, http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/infoCountryPage/setimes/resource_centre/countries/serbia?country=Serbia (23.03.2013).

⁴⁴ İrfan Başkurt, **Federal Almanya’da Din Eğitimi**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 1995, s. 26.

Sırbistan Cumhuriyeti laik bir sisteme sahip olan bir devlettir. Hiçbir din ya da dini bir cemaat devletin dini olarak tanınmaz. Yani resmi bir din yoktur. Sırbistan’da bulunan bütün dinler ve dini cemaatler devletten ayrıdır. Bu husus, Sırbistan Anayasası’nda açıklanmakta ve Anayasa’nın 11. maddesinde şöyle geçmektedir:

“Sırbistan Cumhuriyeti laik bir devlettir.

Kiliseler ve dini cemaatler devletten ayrıdır.

Hiçbir din mecburiya da devlete ait olarak tesis edilemez.”⁴⁵

Görüldüğü üzere Sırbistan Cumhuriyeti’nin laik bir devlet olduğu ve dinlerin devletten ayrı olduğu devletin anayasasında açıkça belirtilmektedir. Fakat kilise ve dini cemaatler devletten ayrı olmakla birlikte yine de yasaklanmamaktadır. Onlar kendi faaliyetlerini devam ettirmekte serbesttirler. Daha sonra görüleceği üzere Sırbistan Anayasası’nda kilise ve dini cemaatler hakkında da bir madde mevcuttur.

2.Sırbistan Anayasası’na Göre Din, Vicdan ve Düşünce Hürriyeti

İnsanın en doğal ve en temel haklarından biri de istediği dine veya inanca mensup olmaktır. Herkes kendi dini inancını ve dini hayatını yaşamakta serbest bırakılmalıdır. Din insan yapısında duygusal bir olgudur.Dünyanın bir çok gelişmiş medeni ülkelerinde olduğu gibi, herkesin kendi dinini ya da inancını seçme ve yaşama hakkı vardır. Din, inanç ve inandığı gibi yaşama hürriyeti medeni ülkelerin kabul ettiği ve tanıdığı insani bir haktır. Sırbistan Anayasası 43. maddesinde din, vicdan ve düşünce hürriyeti şu şekilde açıklanmaktadır:

“Din, kanaat, vicdan ve düşünce hürriyeti garanti altına alınır. Herkes kendi din ve kanaati üzere kalabilir ya da kendi isteği ile onlardan vazgeçebilir.

⁴⁵ Станојчић, a.g.e., s. 13.

Hiç kimse kendi din ve diğer ideolojilerini beyan etmede zorunlu değildir.

Herkes dinin rituellere uygulayarak, tek başına ya da toplumun diğer fertleriyle birlikte din eğitimini alarak ya da vererek, dini ideolojilerini özel olarak ya da alenen söyleyerek, kendi dinini ve din kanaatini açıkça ifade etmekte özgürdür.

İnanç hürriyetine ve dini kanaate, insan hayatını ve sağlığını, demokratik toplumu ahlakını, Anayasa ile garanti altına alınan vatandaşların hak ve hürriyetlerini, kamu güvenliğini ya da kamu düzenini korumak ve dini, milli ve ırksal taassubun ortaya çıkmasını ya da teşvik edilmesini önlemek için demokratik toplumda ihtiyaç hasıl olduysa, yasak olarak sınırlama getirebilir.

Kendi kanaatlerine uygun olarak ebeveynler ve yasal veliler kendi çocuklarına dini ve ahlaki eğitim sağlama hakkına sahiptirler.”⁴⁶

Görüldüğü üzere laik bir sisteme sahip olan Sırbistan devletinde insana ait olan din, kanaat, vicdan ve düşünce gibi temel hak ve hürriyetler devletin anayasasında garanti altına alınmaktadır. İnsan kendi dininde kalmakta veya ondan kendi iradesiyle vazgeçmekte serbest kılınmaktadır ve hiç kimse inandığı şeyleri beyan etmekte zorunlu değildir. Sırbistan’da tüm insanlara dini ibadetlerini yerine getirme, din eğitimi alma gibi ve dinleriyle ilgili meselelerde kanuni hak tanınmaktadır. Anayasada da belirtildiği gibi inanç hürriyetine ve dini kanaate sadece bazı durumlarda sınırlama getirilebilir.

3. Sırbistan Anayasası’na Göre Kilise ve Dini Cemaatler

Sırbistan laik bir devlet olmakla birlikte içinde kilise ve dini cemaatler bulunmaktadır. Belirtildiği gibi, Anayasa’da kilise ve dini cemaatlerden bahsedilmektedir. Sırbistan Anayasası’nın 44. Maddesinde kilise ve dini cemaatlerle ilgili olarak şu ifadeler yer almaktadır:

“Kiliseler ve dini cemaatler devletten ayrı ve eşittir.

⁴⁶ Станојчић, а.г.е. s. 24.

Kanuna uygun olarak kiliseler ve dini cemaatler: iç teşkilatını ve dini işlerini bağımsız bir şekilde idare etmede, dini ibadetlerini açıkça yerine getirmede, dini okullar ve sosyal ve hayır kurumları açma ve idare etmede eşit ve özgürdür.

Anayasa mahkemesi, yaşam hakkına, psikolojik ve fiziksel sağlığa, çocuk haklarına, bireysel ve ailevi haklara, mal varlığı hakkına, kamu güvenliği ve kamu düzeni bağlı olarak dini, milli ve ırksal taassuba yol açıyor ya da teşvik ediyorsa bir dini cemaatin faaliyetini yasaklayabilir.”⁴⁷

Görüldüğü üzere Sırbistan’da bulunan kiliseler ve dini cemaatler kendi iç teşkilatını ve dini işlerini idare etmede Anayasal bir özgürlüğe sahiptirler. Kiliseler ve bütün dini cemaatler kendi dini ibadetlerini yerine getirmede serbesttirler. Örneğin; hıristiyanlar kendi dini ritüellerini kiliselerde serbestçe yapabilmektedirler, aynı zamanda müslümanlar da herhangi bir engel olmadan camilerde kendi dini ibadetlerini ve diğer faaliyetleri gerçekleştirebilirler. Yukarıda görüldüğü gibi kiliseler ve dini cemaatler okul açma imkanına da sahiptirler.

Kiliseler ve Dini Cemaatler Kanunu’nun 35. maddesinde ise, kilise ve dini cemaatlerin eğitim enstitüleri kurabilmeleri ile ilgili konudaha ayrıntılı bir şekilde geçmektedir:

“Kanuna uygun olarak kiliseler ve dini cemaatler, okul öncesi kurumlar, ilk öğretim okulları, liseler, mesleki ve güzel sanatlar orta ve yüksek okulları, lisanslar ve üniversiteler kurabilirler.”⁴⁸

Anayasa ve Kanunla belirtildiği gibi Sırbistan’daki kilise ve dini cemaatler okul açma imkanına sahiptirler. Diğer dinlere mensup olanların dini okulları olduğu gibi müslümanların da kendi dini okulları vardır.

Sırbistan Cumhuriyeti’nde yaşayan müslümanların da kreşler, medrese (imam hatip liseleri) ve fakülte gibi kendi dini eğitim ve öğretim kurumları bulunmaktadır. Bu dini kurumlar, Sırbistan’daki İslam dini işlerini tanzim eden kurumların yönetimi altındadır.

2001 yılından itibaren devlet okullarında, din eğitimi dersi verilmeye de başlanmıştır. Bu devlette yaşayan müslümanlar devlet okullarında din eğitimi dersi görmeye imkanına

⁴⁷ Станојчић, a.g.e. s. 24.

⁴⁸ Zakon O Crkvama I Verskim Zajednicama, (Službeni glasnik RS, broj 36/2006), http://www.puma.vojvodina.gov.rs/dokumenti/zakoni/Zakon_crkve_vz.pdf, (10.06.2013).

sahiptirler. Devlet okullarında din eğitimi ile ilgi daha ayrıntılı olarak, bu çalışmanın sonraki bölümünde bahsedilecektir.

Sırbistan İslam Birliği Başkanı Adem Zilkiç, Sırbistan'daki diğer dinlerin mensuplarının dini hakları olduğu gibi müslümanların da eşit dini haklara sahip olduklarını belirtmiştir.

Dini okullar, dini kurumlar ve inşa etmek söz konusu olduğunda müslümanların bunları gerçekleştirmelerinin önünde hiçbir yasal engel yoktur. Fakat bu ayrıcalıktan Sancak'taki çoğu boşnak olan müslümanlar ve Preşova Vadisi'ndeki çoğu arnavut olan müslümanlar yararlanabilir. Fakat Sırbistan'ın diğer bölgelerindeki müslümanlar ise böyle tam bir özgürlüğe sahip değildir. Onlar, ilke olarak değil, fakat bu hakların prosedüründe sınırlıdır. Müslümanların çoğunluk olarak yaşadıkları adı geçen iki bölgenin dışındaki diğer bölgelerde tüm segmentlerdeki dini özgürlükler konusunda sınırlandırıldıkları Zilkiç tarafından belirtilmiştir.⁴⁹

C. SIRBİSTAN'DAKİ GELENEKSEL KİLİSE VE DİNİ CEMAATLER

Yukarıda görüldüğü gibi Sırbistan Cumhuriyeti, içinde farklı dinler bulunan bir ülkedir. Bu ülkede mevcut olan dinleri temsil eden kiliseler ve dini cemaatler bulunmaktadır. Sırbistan'ndaki geleneksel kiliseler ve dini cemaatler şunlardır:

1. Sırp Ortodoks Kilisesi
2. Roma Katolik Kilisesi
3. Slovak Protestan (a.k.) Kilisesi
4. Hıristiyan Reform Kilisesi
5. Evangelist Hıristiyan (a.k.) Kilisesi
6. Yahudi Cemaati

⁴⁹ Adem Zilkiç ile yapılan mülakat.

7. İslam Birliği.⁵⁰

Çalışmamız Sırbistan'daki İslam din eğitimini konu aldığından, bu devlette İslam birliği içerisinde yer alan islam dini eğitim ve ğretim kurumları ve bu topraklardaki müslümanların dini işleriyle ilgilenen ve tanzim eden bir kurum olarak Sırbistan İslam Birliği'nden bahsedilecektir.

1. Sırbistan İslam Birliği'nin Tarihçesi

Osmanlı Balkanlar'dan gittikten sonra bu topraklarda birkaç devlet kurulmuştur. Balkanlar'daki müslümanlar kendi dinlerini değiştirmeyip İslam dininde kalmaya devam ettiler. Bu topraklardaki müslümanlar, İslam'ı ve müslümanların maneviyatını korumak niyetiyle İstanbul Meşihati'nin izniyle ve şeyhülislamın menřura⁵¹ vermesiyle, İslam dini birliklerini kurmaya başladılar.⁵²

Diğer yerlerde İslam birlikleri kurulduğu gibi Sırbistan'da da böyle bir birlik kurulmuştur. Sırbistan'daki İslam Birliği eski Yugoslavya topraklarında en eski zerk İslam Birliği'dir⁵³. 18 Mayıs 1868 yılında Sırbistan Prensiği döneminde Prens Mihail Obrenovi ve Devlet Konseyi kararıyla, İslam dini, din olarak kabul edilmiştir.⁵⁴

Prens Mihail Belgrat'taki 'Bayraklı' camiinin imam ve müezzini için tüm giderlerin Sırp devleti tarafından karşılanmak üzere Sırp Konseyi ile anlaşmıştır.⁵⁵

03 Ocak 1879 yılında serbest toprakları düzeltme kanunuyla yasal olarak kabul edilen dinlerin mensupları müslümanlar, hıristiyanlar ve diğer insanlar için bütün dini ibadetlerini açık bir şekilde yapmak serbest kılınmıştır.

⁵⁰ Bkz. Zakon O Crkvama I Verskim Zajednicama,(Sluźbeni glasnik RS, broj 36/2006), http://www.puma.vojvodina.gov.rs/dokumenti/zakoni/Zakon_crkve_vz.pdf, (10.06.2013) ; Ayrıca bkz. Zorica Kuburi, **Verske zajednice u Srbiji i verska distanca**, CEIR, Novi Sad, 2010, s. 33.

⁵¹ İslam Birliği'nin başkanlık makamında seçilen kişiye verilen belge.

⁵² Lekoviç, a.g.m., s. 11.

⁵³ Adem Zilkiç ile yapılan mülakat.

⁵⁴ Lekoviç, a.g.m., s. 12.

⁵⁵ Aleksandre Popovic, **Balkanlarda İslam**, İnsan Yayınları, İstanbul, 1995, s. 193.

Balkan savaşlarına kadar, Sırbistan müftüsünün makamı Niş'te idi. 1909 yılında şeyhulislam menşurasıyla Mehmet Zeki Çınar müftü olarak tayin edilmiştir.

1913 yılında Balkan savaşlarından sonra, Sırbistan'da artık İslam dininin serbestçe yaşanabilmesi konusunda devlet tarafından izin verilmiştir. Fakat devlet tarafından İslam birliğinin nasıl teşkilatlanacağına ve idare edileceğine dair özel kurallar getirilmemiş, müslümanların kendi dinlerini nasıl yaşayacakları hususu kendilerine bırakılmıştır.

1914 yılına kadar Sırbistan'da İslamla ilgili olarak şu durum ve şartlar sözkonusuydu:

- İslam dini yasal bir din olarak kabul edilmişti.
- Müslümanların idari ve teşkilat işleri kendi dini kurallarına göre oluşan bir din birliği vardı. Fakat bu birlik, devletin gözetimi altındaydı.
- İslam birliğinin başında müftü vardı. Müftünün makamı ise Niş şehrindeydi.
- İslam Birliği, Eğitim ve Din İşleri Bakanlığının bilgisi dahilinde diğer devletlerdeki İslam birlikleri ile irtibat kurma ve onlarla manevi bağları yaşatma hakkı vardı.
- Devlet, İslam Birliğine maddi olarak yardım ediyordu.

Birinci Dünya savaşından sonra SHS (Sırp Hırvat Sloven) Krallığı'na müslümanlar üç ayrı din birliğiyle girdiler: Sırbistan Baş Müftülüğü makamı Niş'ten Belgrat'a geçmiş, Karadağ Müftülüğü Bar'da ve Bosna Hersek Reisululema makamı Saraybosna'da faaliyet göstermiştir.

12 Eylül 1919 yılında SHS Krallığı'nda vakıf idaresi için yeni bir geçici nizamname getirildi.28 Şubat'ta ise getirilen yeni nizamname kanunla değiştirildi. Bundan sonra Sırbistan ve Karadağ müslümanları, Belgrat'taki müftü idaresinde tek bir İslam Birliğini oluşturuyorlardı. Bosna Hersek, Hırvatistan, Slovenya ve Dalmaçya'da yaşayan müslümanlar Saraybosna'daki İslam Birliğine bağlı kalmaya devam ettiler.

1921 yılında SHS Krallığı Anayasası'nın 12. Maddesine göre, bütün yasal olan dinlere özgürlük ve eşitlik verilmişti. Bu dinlerin arasında İslam dini de yer alıyordu.

30 Ocak 1930 yılında Yugoslavya Krallığı'nda, Yugoslavya Krallığı İslam Birliği Kanunu'na göre, İslam Birliği'nin birlik ve beraberliği oluşturuldu. Bu Kanun 1.maddesine göre, bütün müslümanlar bir İslam Birliği oluşturmaktadırlar. Makamı Belgrat'ta olan bu birliğin başında Reisululema vardır. 1929 yılına kadar diğer dini teşkilatlar gibi İslam Birliği de Din İşleri Bakanlığı'na bağlıydı, sonra Adalet Bakanlığı'na geçti ve ondan maddi olarak yardım alıyordu. Adalet Bakanının teklifi ve Bakanlar Kurulunun izniyle Kral tarafından Reisululema, ulema meclis üyeleri ve müftüler tayin edilirdi. Anayasa ve kanunlarına göre, devletin mali gözetimi altında İslam Birliği kendi işlerini bağımsız olarak yönetiyordu.

Yugoslavya Krallığı'nda ilk İslam Birliği Anayasası 09.07.1930 yılında getirilmiştir. Buna göre İslam Birliği kabul edildi ve bu devletteki diğer dini teşkilatlar ile eşit oldu. İslam Birliği, din eğitimi, maliye ve vakıf sistemi üzerine kurulmuştur. 19.06.1930 yılında hafız İbrahim Maglayıç yemin ederek menşurayı almıştır.

Yeni anayasa kabul edildikten ve Maglayıç reiusululema seçildikten sonra Büyük İslam Kurulu ve reislik makamı Saraybosna'dan Belgrat'a nakledilmiştir. 1936 yılında din birliklerinin hukuki yeri kanunla genişletilip değiştirilmiş, müftülükler ve reislik makamı Saraybosna'dan Belgrat'a getirilerek ortadan kaldırılmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yeni devletin kurulmasıyla (FNRY-SFRY), Sırbistan İslam Birliği, Yugoslavya Yüksek Kurulu'nun yönetiminde, Sırbistan Yüksek İslam Kurulu olarak çalışmaya başlamıştır. Bu kurulunun yeri Priştine'de (Kosova) idi.

Eski Yugoslavya parçalanmaya başlayınca İslam Birliği de parçalanmaya başlamıştır. Sırbistan'da da Yüksek İslam Birliği kaldırılmış, fakat Belgrat müftülüğü zorluklarla çalışmaya devam etmiştir.⁵⁶

Günümüzde Sırbistan devletinde İslam dini ve bu topraklardaki yaşayan müslümanlar şu şekilde temsil edilmektedir;

⁵⁶ Lekoviç, a.g.m., s. 11-13.

a. Sırbistan İslam Birliği

Yugoslavya parçalandıktan sonra, Sırbistan'da 2006 yılına kadar Sırbistan'da yaşayan bütün müslümanlar için ortak bir İslam Birliği yoktu. 19 Ocak 2006 yılında yeniden Sırbistan'daki müslümanları kapsayan bir İslam Birliği oluşmuştur. İslam Birliği'nin başında Riyaset bulunuyordu. Reis olarak Belgrat Müftüsü Hamdija Jusufspahiç seçilmiş ve 05 Ekim 2007 yılına kadar görevde kalmıştır. Daha sonra onun yerine Adem Zilkiç geçmiştir.⁵⁷ Bu birliğin merkezi Sırbistan'ın başkenti Belgrat'ta bulunmaktadır.⁵⁸

Sırbistan'daki Sırbistan İslam Birliği'nin (İslamska zajednica Srbije) hukuki olarak en yüksek ve en yetkili organı Sabor-Mesclisi'dir. İslam Birliği'nin Meclisi 30 kişiden oluşmaktadır. Meclis başkanlığı Miralem Hociç tarafından yürütülmektedir. Sırbistan İslam Birliği'nin en yüksek dini ve idari organı ise Riyaset'tir. Riyaset 15 kişiden oluşmaktadır.

İslam Birliği Riyasetinin başkanlığı, Sırbistan İslam Birliği Reisululeması Adem Zilkiç tarafından yürütülmektedir. Riyaseti oluşturan şu 3 bölgedir: Sancak İslam Birliği Meşihatı, Preşeva İslam Birliği Meşihatı ve Sırbistan İslam Birliği Meşihatı. İslam Birliği içerisinde meşihatlar, kurullar, kurumlar medreseler, kreşler, vakıflar bürosu gibi faaliyetler gösteren diğer kuruluşlar da bulunmaktadır.⁵⁹

b. Sırbistan'da İslam Birliği Meşihatı

Sırbistan Cumhuriyeti'nde, *Sırbistan İslam Birliği*'nin dışında bu topraklardaki müslümanların dini işlerini tanzim eden başka bir birlik ve bu kurumun başında bir müftü bulunmaktadır. Bu birlik, *Sırbistan İslam Birliği Meşihatı* (Meşihat Islamske zajednice u Srbiji) olarak isimlendirilmektedir ve 2007 yılında Yeni Pazar (Novi Pazar)'da kurulmuştur.⁶⁰ Günümüzde bu birliğin başında müftü olarak Mevlud Dudiç bulunmaktadır.

⁵⁷ Adem Zilkiç ile yapılan mülakat.

⁵⁸ Bkz. http://sh.wikipedia.org/wiki/Islamska_zajednica_Srbije, (11.11.2013).

⁵⁹ Daha geniş bilgi için bkz. Lekoviç, a.g.m., s. 13-15.

⁶⁰ Bkz.

http://sr.wikipedia.org/sr/%D0%98%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%BC%D1%81%D0%BA%D0%B0_%D0%B7%D0%B0%D1%98%D0%B5%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D1%86%D0%B0_%D1%83_%D0%A1%D1%80%D0%B1%D0%B8%D1%98%D0%B8, (09.11.2013).

Sırbistan’da İslam Birliği Meşihatı anayasasının 1. maddesine göre Sırbistan’da İslam Birliği’nin tanımı Şu Şekilde yapılmaktadır:

*“Sırbistan’da İslam Birliği, Sancak bölgesi mÜslÜmanlarının, PreŐevo Vadisi, Orta Sırbistan ve Voyvodina, mÜslÜman diasporası ve onu kendine ait gibi kabul eden diğer MÜslÜmanların oluŐturduđu bir ve benzersiz, geleneksel dini topluluktur.”*⁶¹

Sırbistan’da İslam Birliği Meşihatı’nın merkezi Yeni Pazar Şehrinde bulunmaktadır.Bu kurumun anayasasının 6. maddesinde kendi merkezi ile ilgili Şu ifadeler geçmektedir;

“Sırbistan’da İslam birliğinin merkezi Yeni Pazar’dadır.

*İslam birliğinin kendi merkezi Belgrat’ta da olabilir.”*⁶²

Sırbistan’da İslam Birliği Meşihatı içerisinde faaliyet gÖsteren medrese (imam hatip lisesi), İslam Bilimleri FakÜltesi, çocuk mektepleri gibi kurumlar bulunmaktadır.⁶³

GörÜldüğu üzere bugün Sırbistan Cumhuriyeti’nde İslam Birliği iki ayrı fraksiyona bölünmüş durumdadır. Sırbistan’da İslam Birliği (İZUS), Bosna-Hersek’teki İslam Birliği Riyaseti’nin bir parçasıdır. Fakat Sırbistan İslam Birliği (İZS) bağımsız bir riyaset oluŐturur ve Bosna’daki İslam Birliği’nin bir parçası değildir.⁶⁴

⁶¹ Bkz. Ustav İslamske zajednice u Srbiji http://mesihat.org/index.php?option=com_ezine&task=read&page=2&category=13&article=24, (06.11.2013).

⁶² Bkz. Ustav İslamske zajednice u Srbiji http://mesihat.org/index.php?option=com_ezine&task=read&page=2&category=13&article=24, (06.11.2013).

⁶³ Bkz. Kuburić, a.g.e., s. 135.

⁶⁴ Bkz. http://sr.wikipedia.org/sr/%D0%98%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%BC%D1%81%D0%BA%D0%B0_%D0%B7%D0%B0%D1%98%D0%B5%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D1%86%D0%B0_%D1%83_%D0%A1%D1%80%D0%B1%D0%B8%D1%98%D0%B8, (09.11.2013).

İKİNCİ BÖLÜM

SIRBİSTAN'DA DİN EĞİTİMİ VE İŞLEYİŞİ

A. SIRBİSTAN'DA EĞİTİM SİSTEMİ VE HUKUKİ TEMELLERİ

1.Sırbistan Anayasası'na Göre Eğitim Görme Hakkı

Şüphesiz ki eğitim, insan ve toplum hayatına yön veren ve anlam kazandıran çok önemli bir süreçtir. Bu nedenle ister fert ister toplum açısından eğitim, insan yaşamında özel bir role sahiptir. İnsanlar, gün geçtikçe eğitimin ne kadar önemli ve faydalı olduğunu daha iyi anlamaktadırlar.

Malum olduğu üzere, din ve inanç hürriyeti gibi, eğitim de temel insan hakları arasında yer almaktadır. O yüzden bu tür hürriyetler gereği, herkese eğitim görme hakkı verilmeli ve hiç kimse bu haktan mahrum bırakılmamalıdır. İster aile, ister toplum, isterse devlet olarak eğitime her zaman destek verilmeli ve eğitim görmek isteyenlere yardımcı olunmalıdır. Başka bir deyişle bir toplumun geleceği eğitime bağlıdır. O yüzden iyi bir gelecek için her devlet iyi bir eğitim sistemi kurmalı ve insanlar (gençler) sağlam bir eğitim sisteminden geçirilmelidir.

Dünyadaki diğer gelişmiş devlet ve toplumlarda olduğu gibi Sırbistan'da da herkes eğitim görme hakkına sahiptir ve eğitim almak isteyenlere eğitim imkan ve koşulları sağlanmaktadır.

Sırbistan Cumhuriyeti Anayasası'nın 71. maddesinde eğitim hakkı şu şekilde dile getirilmektedir:

“Herkes eğitim hakkına sahiptir.

İlköğretim zorunlu ve parasızdır, ortaöğretim de parasızdır.

Tüm vatandaşlar yüksek öğretimde eşit erişime sahiptir. Kanuna uygun olarak Sırbistan Cumhuriyeti, başarılı ve yetenekli, düşük gelirli öğrencilere ücretsiz öğrenim sağlar.

Okul ve üniversitelerin kurulması kanunla düzenlenir.”⁶⁵

Görüldüğü üzere Sırbistan Cumhuriyeti’nde yaşayan herkese eğitim hakkı tanınmaktadır ve bu devletteki vatandaşlar için bu hak devlet anayasası ile garanti altına alınmıştır. Sırbistan’da cinsiyet, ırk, milliyet, din veya dil, sosyal ve kültürel, ekonomik durum, yaş, fiziksel ve zihinsel, gelişimsel engellilik, siyasi eğilimleri veya diğer kişisel özelliklerine bakılmadan herkes eşit bir şekilde eğitim hakkına sahiptir.⁶⁶

Sırbistan Devleti’nde eğitim, Sırpça yapılır. Fakat etnik azınlık olan unsurlar için eğitim anadilinde yapılır.⁶⁷ Örneğin; Preşova Vadisinde mevcut olan Arnavut okullarındaki eğitim çalışmaları Arnavutça yürütülmektedir.⁶⁸

2. Sırbistan’da Eğitim Öğretim Sistemi

Dünyadaki gelişmiş diğer ülkelerde olduğu gibi Sırbistan Cumhuriyeti Devleti’nde de eğitim sistemli bir şekilde çalışmaktadır. Sırbistan’daki eğitim sistemi birkaç kademedен oluşturmaktadır: Okul öncesi, ilköğretim, ortaöğretim (lise) ve yükseköğretim.

⁶⁵ Станојчић, а.г.е., s.32.

⁶⁶ Вкз. Правни Инструктор за образовање установе, бр. 6/ 2011, Ваша Књига, Београд, s. 6.

⁶⁷ Вкз. А.г.е., s. 7.

⁶⁸ Bu okullarda Arnavutça olarak verilen diğer derslerin dışında, Sırpça da ayrı bir ders olarak okul müfredatında yer almaktadır. Böylece (Arnavut) öğrenciler okul sistemindeki diğer yabancı dilleri öğrendikleri gibi Sırpça’yı da öğrenme imkanına sahiptirler. Sırpça, ayrı bir ders olarak ilkokullarda öğretildiği gibi, ortaöğretimde (lisede) de öğretilmektedir.

a. Okul Öncesi/Anaokulu

Dünyadaki başka yerlerde okul sistemi okul öncesi eğitimi ile başladığı gibi Sırbistan'da da okul sistemi Okul Öncesi/Anaokulu eğitimi ile başlamaktadır. Sırbistan'da okul öncesi eğitimi zorunludur. Yani beş buçuk ile altı buçuk arasındaki yaşlarda olan bütün çocukların ana okuluna kayıt olmaları gerekmektedir. Bu eğitim kademesi ücretsizdir ve ebeveynler/veliler çocukların katılacağı anaokulunu seçebilirler.⁶⁹

b. İlköğretim

Anaokulu'nu bitirdikten sonra çocuklar ilköğretime devam etmektedirler. Sırbistan'da ilköğretim, altı buçuk ve yedi buçuk yaş arasındaki olan çocuklar için zorunludur. İlköğretim sekiz yıl sürer ve iki aşamadan oluşmaktadır. İlk aşama, birinci sınıftan başlamakta ve dördüncü sınıfa kadar devam etmektedir. İkinci aşama ise, beşinci sınıftan başlamakta ve sekizinci sınıfa kadar devam etmektedir.⁷⁰

c. Ortaöğretim

Sırbistan eğitim sisteminde ilköğretim kademesinden sonra ortaöğretim gelmektedir. İlköğretime bitiren ve bitirme sınavını geçen öğrenciler, ortaöğretim birinci sınıfa kayıt yaptırmakta ve böylece ortaöğretime devam etme imkanını kazanmış olmaktadır. Sırbistan'da ortaöğretim kademesindeki okulların türleri; dilbilgisi, meslek ve sanat okullarıdır.⁷¹ Bu okulların bazıları dört yıl, bazıları üç yıl sürmektedir.

⁶⁹ Serbian School System, <http://www.expatsrbia.com/once-youre-here/education/451-serbian-school-system>, (29.11.2013).

⁷⁰ Serbian School System, <http://www.expatsrbia.com/once-youre-here/education/451-serbian-school-system>, (29.11.2013).

⁷¹ Serbian School System, <http://www.expatsrbia.com/once-youre-here/education/451-serbian-school-system>, (29.11.2013).

d. Yükseköğretim

Sırbistan'nın etrafındaki ve diğer gelişmiş devletlerde olduğu gibi bu ülkede de yükseköğretim programı gerçekleştirilmektedir. Bu ülkedeki yükseköğretimde yer alan üniversitelerde çeşitli alanlarda, fakülte ve sanat akademileri, mesleki çalışmalar akademisi ve kolejler bulunmaktadır. Bu eğitim programlarının yanında Sırbistan'da yüksek lisans ve doktora gibi lisans üstü çalışmalar da gerçekleştirilmektedir.⁷²

Günümüzde Sırbistan Cumhuriyeti'nde devlet üniversitelerinin yanında özel üniversiteler de bulunmakta ve öğretim faaliyetlerini sürdürmektedir.

B. SIRBİSTAN'DA DİN EĞİTİMİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

1. Osmanlı Döneminde Din Eğitimi

Sırbistan'a Osmanlı'nın hakimiyetiyle diğer alanlarda değişiklikler olduğu gibi, din ve din eğitimi alanında da yeni ve önemli değişiklikler olmuştur. Osmanlı, fethettiği her yerde yaptıkları gibi, bu topraklarda da İslam dininin yaşanması ve vecibelerinin yerine getirilmesi ve öğretilmesi için cami, mektep, tekke ve medrese gibi eğitim ve öğretim müesseseleri inşa etmiştir. Böylece bu topraklarda İslam dinini kabul eden ve bu bölgede yaşayan müslüman halk, İslam dini hakkında bilgi edinme ve onun vecibelerini yerine getirme imkanına sahip olmuşlardır.

İslam'da, geçmişte din eğitiminin en yoğun gerçekleştirildiği yerler şüphesiz ki cami, mektep ve medreselerdir. İşte bu bölgede yaşayan müslümanların İslam dinini öğrenmeleri ve ilim tahsil etmeleri için de, Osmanlı tarafından çok sayıda eğitim müessesesi açılmıştır.

Verilere göre eski Yugoslavya topraklarında 3500 cami, 1500 mektep ve 300 medrese bulunmaktaydı.⁷³ Bugünkü Sırbistan topraklarında farklı yerlerde medreseler inşa edilmiştir. Bu müesseselerden bazıları şunlardır:

⁷² Serbian School System, <http://www.expatsrbia.com/once-youre-here/education/451-serbian-school-system>, (29.11.2013)

⁷³ Bkz. Yorulmaz, a.g.e., s. 24.

Emin Ali Bey Medresesi: Kadıasker defterine göre, 995/1587 tarihinde bu medrese Ürgüp (Prokupije) kasabasında bulunmaktaydı.⁷⁴

Hacı Ali Medresesi: Bu medrese, Kadıasker defterine göre 989/1581 tarihinde Niş şehrinin 35 kilometre batısındaki Ürgüp'te bulunmaktadır.⁷⁵

Mustafa Bey Medresesi: Kadıasker defterine göre, bu medrese 982/ 1574-1575 tarihinde Belgrat yakınındadır. Niş Kasabası'nda Mustafa Bey Medresesi isminde bir medrese bulunmaktaydı. Ayrıca Niş Medresesi de denilmekteydi.⁷⁶

Sinan Çelebi Medresesi: Bu medrese Yenipazar'da bulunmaktaydı. Sinan Çelebi, bu medreseyi kendi hocası Necmi Efendi için yaptırmıştı. Necmi Efendi ilk müderris ve Emir Hasan Çelebi de 947/1540-1541'den önce onun yerine müderris olduğuna göre, medrese, bu tarihten bir müddet önce inşa edilmiştir.⁷⁷

Sırbistan'da tarih boyunca bu tür eğitim ve öğretim müesseselerinde İslam dinine çok hizmet yapan kişiler ve büyük alimler yetiştirilmiştir. Günümüzde de bu ülkede ortaöğretim düzeyinde olan imam hatip liseleri, "medrese" ismini taşımakta ve geçmişte olduğu gibi bugün de aynı amaçlar esas alınarak İslam dinine hizmet eden ve müsülman halka bu dinin öğretilerini öğreten kişiler yetiştirmektedirler. Fakat bugünkü Sırbistan'da, Osmanlı zamanında yaptırılan ve yukarıda zikredilen bu medreselerin hiçbirinden eser kalmamıştır.

2. Yugoslavya Döneminde Din Eğitimi

Bu çalışmanın birinci bölümünde açıklandığı üzere, Yugoslavya'yı oluşturan ve ondan sonra ortaya çıkan en önemli ülkelerden biri de Sırbistan'dır. Yugoslavya büyük bir ülke olarak içinde farklı inançlara sahip olan insanlar barındıran bir devlettir. Bu devlette yaşayan müslümanların sayısı da oldukça fazlaydı. Yugoslavya içerisinde yer alan diğer devletlerde

⁷⁴ Cahid Baltacı, *XV-XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Medreseleri*, C. I., M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2005, s. 183.

⁷⁵ Baltacı, a.g.e., s. 194.

⁷⁶ Baltacı, a.g.e., s. 239.

⁷⁷ Baltacı, a.g.e., s. 297.

İslam dinine inananlar bulunduğu gibi, Sırbistan devleti'nin içinde de İslam dine mensup olanlar da bulunmaktaydı.

Yugoslavya zamanında bu topraklarda yaşayan Müslümanlar, karşılaştıkları farklı sıkıntılara rağmen İslam dininin öğretilerini öğrenmek ve öğretmek için devamlı bir şekilde gayret sarfetmişlerdir.

Komünizm zamanında bu topraklardaki müslümanların dinlerini yaşatmak veya din eğitimi faaliyetlerini sürdürmek için onların imkanları sınırlıydı. Camiler ibadete açık olduğu halde, yine de dini bilgilerin hocalar tarafından çocuklara veya halka aktarılması kolay olmamıştır. Bir zamanlar İslam dinini öğrenmek ve öğretmek isteyenler her tehlikeyi göze alıp camilerde gizlice dini kurslar düzenlenmişlerdir.

Yugoslavya'da 1946 yılına kadar din eğitimi dersi okul sisteminde yer almaktaydı. Fakat 1946 yılında din eğitimi okul sisteminden kaldırılmıştır.⁷⁸

Ancak Yugoslavya'daki medreseler (imam hatip liseleri) bütün siyasi problemlere rağmen her zaman açık kalmış ve günümüze kadar hayatiyetini devam ettirmişlerdir. Bu okullarda İslam dinine hizmet eden, camilerde görev yapan ve farklı kurumlarda çalışan elemanlar yetiştirilmiştir. Bu okullardan mezun olanlar arasında Ezher Üniversitesi gibi yurtdışında bulunan üniversitelerde öğrenimine devam eden öğrenciler de olmuştur.

Yugoslavya topraklarında bulunan medreseler şunlardı: Saraybosna'daki Gazi Husrevbeg Medresesi⁷⁹, Priştine'deki Alauddin Medresesi⁸⁰ ve Üsküpte'ki Gazi İsa Beg Medresesi.⁸¹

Yugoslavya zamanında İslam yüksek öğretimi yapan müessese de bulunmaktaydı. Bu tür öğretimini gerçekleştiren kurum ise Saraybosna'daki (Bosna Hersek'teki) İlahiyat Fakültesiydi.⁸²

⁷⁸ Snežana Dačić, "Увођење Предмета Верска Настава", приредила, Snežana Јоксимовић, **Верска Настава И Грађанско Васпитање У Школама У Србији**, Институт За Педагошка Истраживања, Београд, 2003, s. 15.

⁷⁹ Bkz. Драган Новаковић, **Школство Исламске Заједнице**, Прво издање, Југословенско удружење за научно истраживање религије (ЈУНИР) Ниш, 2004, s. 57-73.

⁸⁰ Bkz. Новаковић, a.g.e., s. 73-93.

⁸¹ Bkz. Новаковић, a.g.e., s. 93-99.

⁸² Bkz. Новаковић, a.g.e., s. 99-114.

C. SIRBİSTAN'DA GÜNÜMÜZDE DİN EĞİTİMİ

Sırbistan Cumhuriyeti'nde bugün de din eğitiminin her din mensupları tarafından yerine getirilebilmektedir. Nitekim bunun hem müslümanlar, hem de diğer din mensupları tarafından farklı şekillerde yapıldığını söylemek mümkündür. Birincisi yaygın din eğitimi, aile ortamında verilen din eğitimi, camilerde yapılan din eğitimi faaliyetleri ve Kur'an kursları; diğeri ise örgün din eğitimi, yani okul sistemi içerisinde gerçekleştirilen din eğitimidir.

1. Devlet Okullarında Din Eğitimi

Yugoslavya döneminde Sırbistan'da 1946 yılında din eğitimi okul sisteminden kaldırıldıktan sonra bu ders, uzun bir müddet okul sistemi dışında kalmıştır. Bu durum, Sırbistan'daki gençlerin din konusunda yeterli bilgilere sahip olamamalarının en önemli sebeplerden biri olmuştur.

2001 yılında Sırbistan Cumhuriyeti Hükümeti tarafından verilen kararla uzun bir zaman ders programı dışında kalan din eğitimi dersi yeniden okul sistemi içerisine alınmıştır ve halen bu şekilde devam etmektedir.

Sırbistan'da din eğitimi, yedi geleneksel kilise ve dini cemaatler tarafından gerçekleştirilmektedir.⁸³ Bunlardan birine mensup olan öğrenciler, kendi dinleriyle ilgili din dersini seçip o derse katılabilme imkanına sahiptirler. Daha önce de belirtildiği gibi, Sırbistan'daki geleneksel kilise ve dini cemaatler arasında İslam dini de yer almaktadır. Böylece Sırbistan'da yaşayan müslüman vatandaşlar (öğrenciler) mensup oldukları İslam dininin bazı öğretilerini okul ortamı içerisinde öğrenme imkanına sahip olmaktadır.

2001 yılında din eğitimi dersi eğitim sistemi içerisine alındığında bu ders zorunlu dersler arasında yer almamaktaydı. O yılda (2001) din eğitimi dersi fakultativ (seçmeli) bir ders statüsündeydi. Bu, sadece ilkokul birinci sınıf ve ortaöğretim (lise) birinci sınıf öğrencileri için geçerliydi.

⁸³ Sırbistan'daki geleneksel kilise ve dini cematler bu çalışmanın birinci bölümünde zikredilmiştir.

Din dersinin yanında öğrencilere yurttaşlık eğitimi de başka bir ders olarak sunulmuştur. Böylece öğrenciler bu iki dersten birine katılmak veya ikisinden birisini seçmek ya da hiç birine katılmama seçeneklerine sahiptiler.⁸⁴ Bu konudaki tercih velilerin/ebeveynlerin isteklerine bırakılmıştır. Böylece Sırbistan’da din eğitimi dersi, tekrar okul sistemine alındığında bir çok kişinin ilgisini çekmiştir. Din eğitimi dersini seçenlerinin yanında alternatif ders olan yurttaşlık eğitimi seçenler de bulunmaktaydı.

Milli Eğitim Bakanlığı’nın verilerine göre, o yılda (2001) ilkokul birinci sınıfa giden çocukların ebeveynlerinin %30’u din dersini, %20’si yurttaşlık eğitimi, %10’u her iki dersi seçmiştir. Ebeveynlerin %30, çocuklarının bu iki yeni derse girmemeleri yönünde karar vermişlerdir.

Ortaöğretime (lise) gelince, veriler göstermektedir ki çocukların (öğrencilerin) % 67’si bu iki dersten hiç birini seçmemiş, %15’i din dersini, yaklaşık %10’u yurttaşlık eğitimi, %2-3 ise her iki dersi seçmiştir.

Ertesi yıl ilköğretimde ve ortaöğretimde bu seçmeli derslerin statüsünde bir değişiklik olmuştur. Din dersi ve alternatif yurttaşlık eğitimi dersi seçmeli dersler oldu. Bu değişiklik şu anlama geliyordu: Öğrenciler, bu iki seçmeli dersten birini seçip ve o derse katılmak zorunda olacaklardır.⁸⁵

a. Din Eğitimi Dersiyle İlgili Konular

(1) Din Eğitimi Dersine Ayrılan Süre ve Özellikleri

İlköğretim okulundaki öğrencilerin din eğitimi dersine ya da alternatif derse katılmak için ebeveyn veya veliler karar verebilirler. Liseli öğrenciler ise, din eğitimi dersi ya da alternatif derse (yurttaşlık eğitimine) katılmak için kendileri karar verebilir. Fakat ebeveyn veya velilerin bilgileri de olmalıdır.⁸⁶

⁸⁴ Зорица Кубурић - Слађана Зуковић, **Верска настава у школи**, СЕИР, Нови Сад, 2010, s. 32.

⁸⁵ Кубурић – Зуковић, a.g.e., s. 32.

⁸⁶ Кубурић – Зуковић, a.g.e., s. 32.

Sıbristan’da ilköğretim ve ortaöğretimde din eğitimi ve yurttaşlık eğitimi haftada bir saat (45 dakika) olarak okutulmaktadır. Din eğitimi dersine ayrılan süre az olmakla birlikte öğrencilere dinlerinin en önemli öğretilerini öğrenmekte yardımcı olmaktadır. Seçmeli dersler olarak adı geçen bu iki derste alınan notların öğrencilerin not ortalamasına her hangi bir etkisi yoktur.

Din eğitimi ile ilgili geçme notu, sınıf defterine veya öğrencilerin karnelerine diğer derslerde olduğu gibi rakam (1,2,3,4,5) ile yazılmamaktadır. Öğrencilerin din eğitimi dersinde değerlendirme için kullanılan notlar ise şunlardır; “memnun edici”, “iyi” ve “seçkin”. En düşük not “memnun edici”, en yüksek ise “seçkin”dir. Görüldüğü üzere bu derste kullanılan notlar üç çeşittir. Zorunlu derslerde ise beş çeşit not kullanılmaktadır.

(2) Din Eğitimi Dersi Öğretmeni

Din eğitimi dersine giren öğretmenler ile diğer derslere giren öğretmenler aynı statüye sahip değildir. Bu derse giren öğretmenlerin okulda öğretmenlik yapabilmek için her yıl yeniden başvuru yapmaları gerekmektedir. Din eğitimi dersi öğretmenleri sürekli bir iş sözleşmesi yapamazlar.⁸⁷

Din eğitimi dersine öğretmen olarak şu kişiler girebilir:

1. İlahiyat fakültesini bitirenler;
2. Diğer fakültelerden mezun olan, fakat ortaöğrenimini dini bir okulda tamamlayanlar;
3. Başka fakültelerden mezun olanlar ve ortaöğrenimini dini bir okulda bitirmeyenler. Fakat bunların bu derse girebilmesi için, bir seminer ya da kurs yoluyla din eğitimini gerçekleştirmiş olmaları gerekmektedir.⁸⁸

İslam din eğitimi dersine giren ilahiyatçıların yanında, medresede (imam hatip lisesinde) okuyup başka fakültede mezun olanalardan bu derse girenler de bulunmaktadır.

⁸⁷ Bu bilgi, 11. 04. 2013 tarihinde Adem Zilkiç ile yapılan mülakat sırasında alınmıştır.

⁸⁸ Adem Zilkiç ile yapılan mülakattan.

Fakat bu derse giren öğretmenlerin hepsi ilahiyat fakültesinden mezun olmasa da otaöğrenimini medresede bitirenlerdir.

Bundan dolayı Sırbistan’da okul sisetemindeki İslam din eğitimi dersinde öğretmen ihtiyacını karşılama konusunda sıkıntı olmamaktadır. Bunula beraber, bu derse giren öğretmenlerin ilahiyat fakültesinden mezun olmaları daha doğru ve isabetlidir. İlahiyat fakültesini bitirenlerin din konusunda daha fazla bilgiye sahip oldukları herkesçe malumdur. İlahiyat öğrenimi, dini meselelerde daha fazla bilgi kazanma imkanı sağlamaktadır. Öğretmenler ne kadar bilgili olursa, öğrenciler de onların sahip olduğu bilgiden o kadar istifade edebilirler.

b. İlköğretimde İslam Din Eğitimi Dersi (İlmuddin)

Belirtildiği üzere Sırbistan’da devlet okullarında yer alan din eğitimi dersi sadece ilk ve ortaöğretim düzeyindeki okullarda okutulmaktadır. 2001 yılında din eğitimi dersi okul sistemine döndüğünden beri ülkede yaşayan diğer din mensuplarına kendi dinlerinde ders okutulduğu gibi, müslüman öğrencilere de ilkokul birinci sınıftan başlayarak islam din eğitimi dersi okutulmaktadır. Bundan dolayı okulda okutulan bu dersin yoluyla, sadece bu derse katılan çocuklara yardımcı olmakla kalmayıp, bütün müslüman ana babalara da çocuklarını islam dinine göre eğitmek için yardımcı olunmakta ve onların ebeveyn olarak kendi çocuklarına karşı olan dini sorumlulukları hafifletilmekte ve kolaylaştırılmaktadır.

İlkokuldaki İslam din eğitimi dersine katılan öğrenciler, en temel dini öğretilerden başlayarak İslam dininin önemli konuları hakkında bilgi edinme imkanına sahip olmaktadır.

Böylece öğrenciler okul ortamında din kosunuda hayata hazırlanırken ileriki yıllarda her müslümandan istenen bazı dini vazifeleri daha iyi bir şekilde yapabilmek üzere yetişme imkanına sahip olmaktadır.

Öğretim programları içerisinde yer alan bütün derslerin ulaşmak istedikleri bir hedefi vardır. Böylece programların içinde yer alan her ders, kendine has özel hedefini gerçekleştiren okulun amacına ve devlet tarafından belirlenen eğitim politikasının gerçekleşmesine katkıda

bulunur.⁸⁹ Böylece Sırbistan’da eğitim ve öğretim sisteminde yer alan İslam din eğitimi dersi planlı ve programlı bir şekilde yürütülmektedir.

Her sınıf için işlenecek ders konuları (müfredat) Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenmektedir. Sırbistan’daki dini birlikler, din eğitimi dersinin müfredatını Eğitim Bakanlığı’na önerir ve bu öneri Bakanlık tarafından onaylanır. Bu derse giren öğretmenler de, belirlenmiş müfredata bağlı kalarak öğretim yapmaktadırlar.

(1) Birinci Sınıf İslam Din Eğitimi Ders Müfredatı

Daha önce belirtildiği üzere, Sırbistan eğitim öğretim sisteminde İslam din eğitimi dersi ilkokul birinci sınıftan başlayarak sekizinci sınıfa kadar devam eden seçmeli bir ders olarak yer almaktadır.

Birinci sınıfta yer alan ders konuları, 12 Ağustos 2004 tarihli ve 10 sayılı Sırbistan Resmi – Eğitim Gazetesi’nde belirlenmiştir.⁹⁰ Böylece ders konuları, derse giren öğretmenler tarafından, belirlenen müfredata uygun olarak işlenmektedir.

Birinci sınıftaki İslam din eğitimi dersinde yer alan konular şunlardır:

Giriş.
Rabbi yesir, İkra’, Selam.
Ben Kimim – Neyim ve benim arkadaşlarım.
Yeme ve içme.
Aile.
Okul ve çocuklar.
Besmele.
Barış selamı.

⁸⁹ Mualla Selçuk, **Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 3. b., Ankara, 2005, s. 130.

⁹⁰ “Исламска Вјеронаука (Илмудин)”, **Службени Гласник Републике Србије - Просветни Гласник**, Година LIII- Број 10, Београд, 12. Август 2004, s. 74– 75.

Şehadet kelimesi.
Sağ taraf.
Müslümanlar ve kitaplar.
Müslümanların mübarek günleri.
Yolda.
Ezan.
El-Fatiha.
Muhammed (a.s.)'in doğumu.
Salavat ve dualar.
Nas suresi.
Allah rasulü (a.s.) ve torunları.
Hırsızlık ve yalancılık.
Allah – Yüce Yaratıcı.
Sübhanke.
İhlas suresi.
İbrahim a.s..
Felek suresi.
Yunus a.s..
Geleceği yalnız Allah (c.c.) bilir.
Sağlık zenginliktir.
Abdest.
Leheb suresi. ⁹¹

Tablo.1: Birinci sınıfta İslam din eğitimi dersinde yer alan ders konuları.

Aynı zamanda söz konusu derste okutulmak üzere, öğrencilerin seviyesine uygun bir ders kitabı hazırlanmıştır. İlkokul birinci sınıf için hazırlanan kitabın aslı Boşnakçadır. Arnavut öğrencilerin de bu kitaptan faydalanmaları için onların ana dili olan Arnavutçaya

⁹¹ A.g.m., s. 74-75.

çevirilmiştir.⁹² Öğrencilerin kitapta yer alan konuları daha iyi anlayabilmeleri için kolay ve basit bir üslupla hazırlanmıştır. Kitabın çoğu yerinde resimler de yer almaktadır. Böylece bu resimler, öğrencilerin bu dersleri daha kolay anlamları için yardımcı olmaktadır. Örneğin; yiyecek ve içeceklerden bahsedilen derste, İslam'da helal ve haram olan bazı yiyecek ve içeceklerin resimleri de konulmuştur.⁹³

Sırbistan'ta yaşayan müslümanların çoğunluğunu Boşnaklar ve Arnavutlar oluşturmaktadır. Bu ülkede yaşayan Arnavutların tamamının müslüman olmaları sebebiyle, Arnavut öğrencilerin çoğu İslam din eğitimi dersini seçip bu derse katılmaktadırlar.

(2)İkinci Sınıf İslam Din Eğitimi Ders Müfredatı

İlkokul ikinci sınıf İslam din eğitimi dersi de hazırlandığı plan ve programa göre gerçekleştirilmektedir. Bu sınıfta işlenecek olan ders konuları 12 Ağustos 2004 tarihli ve 10 sayılı Sırbistan Cumhuriyeti Resmi – Eğitim Gazetesi'nde açıklanmıştır.⁹⁴

Bu sınıfta yer alan ders konuları şunlardır:

Giriş.
Müslümanlar arasında birlik.
Çalışmak ibadettir.
Allah resulü a.s. bütün müslümanlara örnek.
Bu dünyaya nasıl geldim?
Nasıl ve ne kadar inanıyorum?
Allah'a bağlılık anlayışı.
İnsan Allah (c.c.)'ın en güzel yaratığıdır.
Günahtan korunma.
Sadece Allah gizliyi bilir.

⁹² Bkz. Hazema Nishtović - Xhevdeta Ajanović - Edina Vejo, **İlmudini për Klasën e Parë të Shkollës Fillore**, përkth. Jahja Ahmeti, Këshillat e Bashkësisë Islame në Bujanoc dhe Preshevë, Beograd, 2001.

⁹³ Bkz. Nishtović – Ajanović – Vejo, a.g.e., s. 10.

⁹⁴ “Исламска Вјеронаука (Илмудин)”, **Службени Гласник Републике Србије - Просветни Гласник**, Година LIII- Број 10, Београд, 12. Август 2004, s. 75.

Adınla gurur duyuyor musun?
Evde ve onun dışında temizlik.
İslamın şartları.
Abdestin alınışı.
Namazın şartları.
Kibleye karşı yönelmek.
Namazı oluşturan unsurlar (namazın içindeki şartlar).
Oruç tutun sağlıklı olun.
Hac.
İslami mübarek günler.
Ülkemizdeki islam. ⁹⁵

Tablo.2: İkinci sınıfta İslam din eğitimi dersinde yer alan ders konuları.

Görüldüğü üzere ikinci sınıftaki İslam din eğitimi dersinin plan programı farklı konular içermektedir. Bu sınıf için hazırlanan kitap da bulunmaktadır. Aslı boşnakça olan bu kitabın Arnavutça terçümesi de bulunmaktadır. Kitap, çocukların anlama seviyelerine göre hazırlanmıştır. İçeriğinde farklı konuların yer aldığı kitapta, öğrencilerin anlayabileceği seviyede hazırlanmış, çeşitli konularla ilgili hikaye, şiir, ilahi vb. bulunmaktadır.⁹⁶ Örneğin; abdestin alınışından bahseden konu, hem yazılı hem resimlerle açıklanmıştır.⁹⁷ Böylece öğrencilere, abdest almayı daha çabuk ve daha kolay bir şekilde öğrenebilmek için imkan verilmiştir.

⁹⁵ A.g.m., s. 75.

⁹⁶ Bkz. Hazema Nishtoviq, **İlmudini - Mësimi Fetar Islam për klasën e dytë të shkollës fillore**, përkth. Ymer Kamberi - Sevdër Bajrami - Sylejman Fejzullahu, Këshilli i Bashkësisë Islame Preshevë, Preshevë, 2005.

⁹⁷ Bkz. Nishtoviq, a.g.e., s. 54 -55.

(3) Üçüncü Sınıf İslam Din Eğitimi Ders Müfredatı

İlkokul üçüncü sınıf İslam din eğitimi dersinde işlenecek ders konuları planlı ve programlı bir şekilde hazırlanmıştır. Bu sınıfta işlenecek ders konuları 18 Şubat 2005 tarihli ve 1 sayılı Sırbistan Cumhuriyeti Resmi – Eğitimi Gazetesi’nde yayınlanmıştır.⁹⁸

Bu sınıfta yer alan ders konuları şöyledir:

Anne babaya itaat etmek Yüce Allah’ın emridir.
NAMAZ
Namazın şartları – namaz için hazırlık.
Namazın rükünleri – namazı oluşturan unsurlar.
Günlük namazları kılmanın üç kuralı.
Sabah namazı.
MÜSLÜMANLARDA BESLENME
Müslümanlar sağlıklı ve temiz yemek yerler.
Yeme ve içme öncesi davranış.
Allah (c.c.) tabiatın Yaratıcısıdır.
Benu Sad kabilesinde Muhammed a.s.
Allah (c.c.) insanı en güzel şekilde yaratmıştır.
İnananların hayatında zamanın önemi.
Allah (c.c.) zamana yemin ediyor.
Her işin zamanı vardır.
Abdest alma şekli (duadan/ibadetten önce dini temizlik).
Namazda duruş şekli.

⁹⁸ “Исламска Вјеронаука (Илмудин)”, Службени Гласник Републике Србије - Просветни Гласник, Година LIV - Број 1, Београд, 18. Фебруар 2005, s. 57.

Namaz kılan kişinin giyinme şekli.
Öğlen namazı.
Muhammed (a.s.) amcasının yanında.
Allah gün ve geceyi, güneşi, ay ve yıldızları yaratmıştır.
Kendi kendimize karşı vazifelerimiz.
Allah her şeyi görür.
İkinci namazı.
Müslüman müslümanın kardeşidir.
Akşam namazı.
Yatsı namazı. ⁹⁹

Tablo.3: Üçüncü sınıfta İslam din eğitimi dersinde yer alan ders konuları.

Üçüncü sınıftaki İslam din eğitimi dersinin plan programı da farklı konulardan teşkil edilmektedir. Yukarıda görüldüğü gibi bu sınıfta işlenecek olan ders konuları, namaz konusuna daha fazla odaklanmıştır. Öğrencilerin derste kullanabilecekleri kitap ta hazırlanmıştır. Aslı boşnakça olan bu kitabın arnavuça tercümesi de bulunmaktadır.¹⁰⁰

Kitap, bu sınıfa devam eden öğrencilerinin yaşları ve anlama seviyelerine göre hazırlanmıştır. Kitapta şiir, hikaye ve kitabın içindeki yer alan derslere göre resimler de konulmuştur. Örneğin; Namaz farzlarından bahsedilen derste, erkek ve kadın namaz kılış şekli resimlerle de açıklanmıştır.¹⁰¹ Böylece hem erkek hem de kız öğrencilerinin namazlarını nasıl kılacakları konusunda daha kolay bir şekilde kavrayabilme imkanına sahip olmaktadır.

⁹⁹ A.g.m., s. 57.

¹⁰⁰ Bkz. Refik Qatiq – Omer Sulltanoviç, **İlmudin përklasën e tretë të shkollës fillore**, Këshilli i Bashkësisë Islame në Prshevë, y.y, ts.

¹⁰¹ Qatiq – Sulltanoviç, a.g.e., s.13-16.

(4) Dördüncü Sınıf İslam Din Eğitimi Ders Müfredatı

İlkokul birinci kademe son sınıf olan dördüncü sınıftaki İslam din eğitimi dersi programı; Aile ve toplum, Muhammed a.s.’in hayatı ve namaz olmak üzere üç ana konudan oluşmaktadır. Bu sınıftaki ders konuları 22 Şubat 2006 tarihli ve 3 sayılı Sırbistan Cumhuriyeti Resmi – Eğitim Gazetesi’nde yayınlanmıştır.¹⁰²

Dördüncü sınıfta İslam din eğitimi dersinde yer alan konular şunlardır:

AİLE VE TOPLUM	İslamda ailenin önemi ve rolü.
	Ebeveynle ilişkiler.
	Kardeşlerle ilişkiler.
	Diğer yakınlarla ilişkiler.
	Yetimlerele ilişkiler.
	Yaşanılan toplumla ilişkiler.
	Muhammed (a.s.)’in ailesiyle ilişkileri nasıldı?
	Muhammed (a.s.)’in torunları nasıldılar?
	Ebeveynlerin çocuklarına karşı temel görevleri nelerdir?
	Rasul (a.s.)’in doğduğu ve yaşadığı yer.
	İlk müslümanların Habeşistan’a hicreti ve nedenleri.
	Kurtuluş yoluna çağırmada sabrın değeri ve rolü nedir?
	Rasul (a.s.)’in hayatındaki bir döneme neden “hüzün yılı” denilmiştir.
	Hicret (Mekke’den Medine’ye göç etme), nedir?
	Bedir’deki müslümanlar ve Mekke müşrikleri arasında ilk açık

¹⁰² “Исламска Вјеронаука (Илмудин)”, Службени Гласник Републике Србије - Просветни Гласник, Година LV - Број 3, Београд, 22. Фебруар 2006, s. 57.

HZ. MUHAMMED'İN HAYATI	çatışmaya yol açan sebep nedir?
	Uhud Savaşı ve Uhud Savaşı'nın negatif sonucunun sebebi nedir?
	Muhammed a.s.'in hükümdarlara mektupları.
	Hudeybiye Antlaşması.
	Mekke'nin Fethi.
	Muhammed a.s.'in Veda Hacı.
	Veda Hacı'nın ana mesajları nelerdir?
	Rasul a.s.'in ahirete gidişi.
	Muhammed (a.s.) kişi olarak nasıldı?
	Muhammed a.s. hakkında büyük bilginler ne söyler?
NAMAZ	Cuma namazı nedir, ne zaman ve nasıl kılınır?
	Teravih namazı ne zaman ve nasıl kılınır?
	Bayram namazı nasıl kılınır?
	Namazı bozan şeyler.
	Topluca kılınan namazın değeri nedir?
	Cenaze namazı nasıl kılınır?
	Sehiv secdesi nedir ve nasıl yapılır? ¹⁰³

Tablo.4: Dördüncü sınıfta İslam din eğitimi dersinde yer alan konular.

Görüldüğü üzere dördüncü sınıftaki İslam din eğitimi dersinin içerdiği konular, insan hayatında önem taşıyan ve genellikle her müslüman tarafından bilinmesi ve uygulanması gereken dini meselelerdir.

¹⁰³ A.g.m., s. 57.

Bu sınıfta bu derse devam eden öğrenciler için kitap da hazırlanmıştır. Aslı boşnakça olan bu kitabın Arnavutça çevirisi de yapılmıştır. Kitapta yer alan konular, bu sınıfa giden öğrencilerinin anlayabileceği bir üslupla hazırlanmıştır. Kitaptaki konular arasında hikaye ve şiirler yer almakta ve kitabın birçok yerinde konularla ilgili resimler bulunmaktadır.¹⁰⁴

(5) Beşinci Sınıf İslam Din Eğitimi Ders Müfredatı

Beşinci sınıftaki İslam din eğitimi dersi müfredatı, İslam'ın temel görevleri, namaz ve müslümanın kendine ve ailesine karşı görevleri olmak üzere üç ana konudan oluşmaktadır. Beşinci sınıf ders konuları, 25 Haziran 2007 tarih ve 6 sayılı Sırbistan Cumhuriyeti Resmi – Eğitim Gazetesi'nde yer yayınlanmıştır.¹⁰⁵

Beşinci sınıf İslam din eğitimi dersinde yer alan ders konuları şu şekildedir:

<p>İSLAM'IN TEMEL GÖREVLERİ (İslam şartları)</p>	<p>Kelime-i şahadet, içeriği ve anlamı. İman şartları: - İlk iman şartı. - imanın ikinci ve üçüncü şartı. - İmanın dördüncü, beşinci ve altıncı şartı.</p>
	<p>Namaz kavramı, anlamı ve değeri. Namaz nasıl kılınır ve nasıl kılınmaz? Namaz kılmamanın sonuçları. Namazın geçerli olmasının temel şartları; 1.Vücut, elbiseler ve kılınacak yerin temizliği. 2.Abdest (namazdan önce dini temizlik). Namaz ve temizlik - Mesh, gusül ve teyemmüm. 3.Namazda giyinme/tesettür kuralları. 4.Namaz vakti, ezan ve ikamet. Namazın 5 ve 6'ncı şartları. El-felak suresinin işlenmesi. Namazı Oluşturan Unsurlar (Namazın İçindeki Şartlar)</p>

¹⁰⁴ Bkz. Refik Qatiq, **İlmudini - Mësimi Fetar Islam për klasën e katërtë të shkollës fillore**, përkth. Ymer Kamberi, Meshihati i Bashkësisë Islame Sanxhak dhe Veprimtaria Botuese El-Kelimeh, Preshevë, 2005.

¹⁰⁵ “Исламска Вјеронаука (Илмудин)”, **Службени Гласник Републике Србије - Просветни Гласник**, Година LVI - Број 6, Београд, 25. Јун 2007, s. 61-62.

	İftitah tekbiri, namazda kıyam ve kıraat.
	Rüku (eğilme) secde ve namazda son oturuş.
	Et-tehiyyatü ve salvatlar.
	El- İhlas ve el-leheb surelerinin işlenmesi.
	Sabah namazı – kılınış şekli ve rekat sayısı hakkında bilgilendirme.
	Öğlen namazı – kılınış şekli ve rekat sayısı hakkında bilgilendirme.
	İkinci ve akşam namazı – kılınış şekli hakkında bilgilendirme.
	Yatsı namazı – kılınış şekli ve rekat sayısı hakkında bilgilendirme.
	Fiziksel bakımından namazın önemi.
	Çeşitli durumlarda namaz.
	En-Nas suresinin işlenmesi.
	Namazın bitişi (zikir tespah).
	Namazın vacipleri (namaz sırasında terk edilmemesi gereken eylemler).
	Namazın sünnetleri (namaz sırasında Muhammed a.s.'ın uyguladığı eylemler).
	Namazın müstehapları (namazda uygulanması güzel olan eylemler).
	Namaz sıhhatini etkileyen eylemler.
	Cemaatle kılınan namaz ve cemaate yetişmek.
	Caminin önemi.
MÜSLÜMANIN KENDİNE VE AİLESİNE KARŞI GÖREVLERİ	Yaşamın ve sağlığın korunması.
	Müslümanın alkol ve temiz olmayan diğer şeylerden uzak kalması gerekir.
	Ebeveyn ve çocukların karşılıklı hak ve görevleri.
	Çevre ve komşulara karşı görevler.
	İslam topluluğa karşı görevler.
	Evlilik (evlenmek ve nişanlamak).
	İş ve kazanç. ¹⁰⁶

Tablo.5: Beşinci sınıf İslam din eğitimi dersinde yer alan ders konuları.

Yukarıdaki ders konulardan anlaşıldığı üzere beşinci sınıftaki İslam din eğitimi dersinde daha çok namaz konusuna ağırlık verilmiştir. Bu konular, bu sınıf için hazırlanan kitapta geniş bir şekilde ve çocukların anlayabilecekleri bir üslupla anlatılmaktadır. Kitap, Boşnakça yazılmış ve aynı zamanda Arnavut öğrenciler tarafından kullanılabilmesi için Arnavutça'ya da çevrilmiştir.¹⁰⁷

¹⁰⁶ A.g.m., s. 61-62.

¹⁰⁷ Bkz. Grup Autorësh, **İlmudini për klasën e pestë të shkollës fillore**, përkth. Sulejman Fejzullahu – Sevder Bajrami, Këshilli i Bashkësisë Islame në Preshevë, Preshevë, 2007.

(6) Altıncı Sınıf İslam Din Eğitimi Ders Müfredatı

Altıncı sınıftaki İslam din eğitimi ders konuları 26 Mayıs 2008 tarih ve 5 Sayılı Sırbistan Cumhuriyeti Resmi Gazetesi – Eğitim Gazetesi’nde yer almaktadır. Bu sınıftaki ders programı; İslam, Namazın Değeri, Namazın Amacı, Ramazan Orucu, Ramazan Gelenekleri, Mü’minlerin Bazı Özellikleri ve Peygamberlik olmak üzere yedi ana konudan oluşmaktadır.¹⁰⁸

Altıncı sınıfta yer alan ders konuları şu şekildedir:

İSLAM	İslam kelimesinin anlamı.
	İslam’ın özü.
	İslam inancın bazı ilkeleri.
	İslam’ın hedefi.
	Küfrün doğası.
	İslam’ın nimetleri.
	İnanç ne demektir?
NAMAZIN DEĞERİ	Neden namaz kılıyoruz?
	Namazın dış formu.
	Cenaze namazının (ölen kişi için kılınan namaz) değeri.
	Cuma namazının (Cuma günü kılınan haftalık namaz) değeri
	Nafile namazların değeri.
	Teravih namazının (ramazan ayında kılınan namaz) değeri.
NAMAZIN AMACI	Namaz insanı mutlu eder.
	Namaz kötü eylemlere engeldir.
	Namaz insanlar arasındaki sevgiyi güçlendirir.

¹⁰⁸“Исламска Вјеронаука (Илмудин)”, Службени Гласник Републике Србије-Просветни Гласник, Година LVII, Број 5, Београд, 26. Мај 2008, s. 67- 68.

	Namazla Allah'ın yardımını kazanmaya çalışıyoruz.
RAMAZAN ORUCU	Ramazan ayı nasıl geçirilmeli?
	Oruçla ilgili bazı kurallar.
	Sıkı bir dini görev olarak oruç.
	Ramazan orucunun önemi ve faydaları.
	Orucun ahlaki etkisi.
	Orucun sosyal etkisi.
	Orucun sağlığınıza etkisi.
	Fıtır sadakası – Ramazan ayı ile ilgili mali yardımlar.
	Ramazana özel ibadetler (Allah'ın c.c. sevdiği eylemler) – itikaf.
RAMAZAN GELENEKLERİ	Ramazan karşılaması.
	Orucun başlangıcının ve bitişinin ilan edilmesi.
	Kur'an okuma (mukabele).
	Ramazan dersleri.
	Salavat ve ilahiler okuma.
	Ramazan iftarları ve oturmaları.
MÜ'MİNLERİN BAZI ÖZELLİKLERİ	Mü'min emaneti muhafaza eder.
	Mü'min kendi eylemlerine dikkat eder.
	Mü'min zorluklara sabırlıdır.
	Mü'min mütevazı ve temkinlidir.
	Mü'min ilimle zenginleşir.
	Eş ve ebeveyn olarak mü'min.
	Mü'minin ebeveyn ve yakınlarla karşı ilişkisi.
	Mü'minin komşulara ve topluluğa karşı ilişkisi.
PEYGAMBERLİK	Peygamberliğin tarihi ve amacı.
	Peygamber olarak Muhammed (a.s.).
	Muhammed (a.s.)'ın peygamberliğinin sonu. ¹⁰⁹

Tablo.6: Altıncı sınıf İslam din eğitimi dersinde yer alan ders konuları.

¹⁰⁹ A.g.m., 67-68.

Yukarıda görüldüğü üzere altıncı sınıf İslam din eğitimi dersinin müfredatında, İslam'ın en önemli vazifelerinden ve beş esasından olan namaz ve ramazan orucu konuları üzerinde daha fazla durulmaktadır. Altıncı sınıfa devam eden öğrencilerin yaşı, dinen namaz kılmayı ve oruç tutmayı gerektiren yaştır. Böylece müfredatta yer alan konular, sınıfta işlenirken, öğrencilerin namazın ve orucun İslam dinindeki yerini daha iyi anlamaları ve gerektiği gibi uygulayabilmeleri için uygun bir dönem olmaktadır.

Altıncı sınıf için hazırlanan İslam din eğitimi ders kitabında yer alan konular öğrencilerin kolaylıkla anlaması için kolay bir üslupla hazırlanmıştır. Bu kitabın aslı Boşnakça'dır. Fakat Arnavut öğrencilerin kullanabilmeleri için kitap, Arnavutça'ya da tercüme edilmiştir.¹¹⁰

Kitaptaki derslerin arasında hikaye ve şiirler bulunmakta ve aynı zamanda kitabın bir çok yerinde resimler yer almaktadır. Örneğin; Cuma namazından bahseden dersin sayfasında minber resmi de konulmuştur.¹¹¹ Böylece bu resim, öğrencilerin Cuma günü hutbenin nerede okunduğu ve minberin nasıl bir şey olduğu ve niçin kullanıldığını daha somut bir şekilde anlamalarını kolaylaştırmaktadır.

(7) Yedinci Sınıf İslam Din Eğitimi Ders Müfredatı

Yedinci sınıf İslam din eğitimi ders müfredatında, İslam'ın beş şartlarından olan namaz, oruç ile hac ve imanın şartları yer aldığı gibi, İslam'da vakıf ve kurban gibi diğer önemli konular da yer almaktadır. Bu konular 10 Haziran 2009 tarih ve 6 sayılı Sırbistan Cumhuriyeti Resmi – Eğitim Gazetesi'nde yayınlanmıştır.¹¹²

Yedinci sınıf İslam din eğitimi dersinde yer alan konular şunlardır:

¹¹⁰ Bkz. Mensura Qatović, **Ilmuddini për klasën e gjashtë të shkollës fillore**, përkth. Jahja Ahmeti – Sevder Bajrami, Këshilli i Bashkësisë Islame në Preshevë, Preshevë, 2007.

¹¹¹ Bkz. Qatović, a.g.e., s. 38.

¹¹² “Исламска Вјеронаука (Илмудин)”, **Службени Гласник Републике Србије-Просветни Гласник**, Година LVIII – Број 6, Београд, 10. Јун 2009., s.67-68.

GİRİŞ – İSLAMİ GÖREVLER	İman şهادeti (tanıklığı).
NAMAZ	Namazın sırları.
	Abdest.
	Namaz – her müslümanın miracı.
	Namazın faydaları.
ORUÇ	Ramazan orucu hakkında genel olarak.
HAC	Hac hakkında genel olarak: hac tarihi.
SAĞLIKLI BİR KİŞİLİK İNŞA ETMEK	Sözlerde ve eylemlerde samimiyet, dinlerarası ilişkiler huzuru, sağlık, başkalarına yardım etmek, günahattan korunma.
İNANÇ İLKELERİ – İMAN ŞARTLARI	Allah (c.c.)’a inanmak.
	Allah’ın meleklerine inanmak,
	Allah’ın kitaplarına inanmak.
	Allah’ın peygamberlerine inanmak.
	Ölümden sonraki hayata ve Allah’ın kaderine inanmak.
İSLAMİ MÜBAREK GÜNLER	Mübarek günler, hicri yıl.
VAKIF (BAĞIŞ)	İslamda bağış kavramı, Camii.
DİNİ ŞİİRLER	Dini şiirler kavramı, Bayram geliyor...
ALLAH’IN EMİRLERİ VE YASAKLARI	İyiliği emretmek ve kötülüğü men etmek’teki Allah’ın hikmetleri.
	Allah’ın yasakları nelerdir?
CENAZE NAMAZI	Cenaze namazı kavramı.
	İnsanın ömrü boyunca namaz.
İSLAM’DA GÜNAH KAVRAMI	Günahın insan kalbine etkisi.

KURBAN – FEDAKARLIK	İslam’da kurbanın ibretleri.
	Kurban tarihi, hac.
TÖVBE	Tövbe kavramı, tevbe-i nasuh.
DUA HAKKINDA GENEL OLARAK	Dua kavramı, dua kalbi teskin eder.
	Dua çeşitleri, yemekten sonra, uykudan önce...
	Namaz duaları.
ALLAH’IN YARATILIŞTAKİ HİKMETİ	Allah’ın yaratılış ihtişamındaki örnekler.
	Kur’an’dan örnekler – çağdaş bilim ile karşılaştırılması.
	Her şeyin Yaratıcısı olarak Allah – imanın ilk şartı. ¹¹³

Tablo.7: Yedinci sınıf İslam din eğitimi dersinde yer alan ders konuları.

Görüldüğü üzere yedinci sınıf İslam din eğitimi ders müfredatı farklı konulardan teşkil edilmektedir. Bu sınıfa giden öğrenciler için de kitap hazırlanmıştır. Aslı Boşnakça olan bu kitap Arnavutça’ya da çevirilmiştir. Kitapta yer alan konular, bu sınıfa giden öğrencilerin seviyelerine uygun ve kolay anlaşılır bir üslupla hazırlanmıştır.¹¹⁴

(8) Sekizinci Sınıf İslam Din Eğitimi Ders Müfredatı

Sırbistan eğitim öğretim sisteminde ilkokul sekizinci sınıftaki İslam din eğitimi dersin konuları, 15 mart 2010 tarih ve 2 sayılı Sırbistan Cumhuriyeti Resmi – Eğitim Gazetesi’nde yer almaktadır.¹¹⁵

Sekizinci sınıf İslam din eğitimi ders müfredatı şu şekildedir:

¹¹³ A.g.m., s. 67-68.

¹¹⁴ Bkz. Muharem Omerdiq - Fahira Kallajxhisalihoviq, **Ilmudini për klasën e shtatë të shkollës fillore**, përkth. Sevdër Bajrami – Jahja Ahmeti, Këshilli i Bashkësisë Islame në Vujanoc, y.y., ts.

¹¹⁵ “Исламска Вјеронаука (Илмудин)”, **Службени Гласник Републике Србије-Просветни Гласник**, Година LIX, Број 2, Београд,, 15. март 2010, s. 94- 95.

GİRİŞ – İSLAM’IN (ŞERİAT’IN) TEMELLERİ – ŞEHADET	Şeriat kavramı, temelleri.
	Tevrat, Zebur, İncil, Kur’an.
İNSANLIĞA İLAHİ VAHİY OLARAK KUR’ANIN ÖZELLİKLERİ	Kur’an mucizeleri.
	Kur’an okumanın önemi.
	Kur’an’ın ezberlenmesi – hifz.
	Kur’an çevirisi, dünyada ve bizdeki tercümelemler, çeviri nasıl okunur.
	Kur’an ve Allah’ın önceki vahiyleri.
HADİS-SÜNNET, ALLAH RESULÜ’NÜN UYGULAMASI	Hadis-kavramı, Şeriat’ın temeli olarak Hadis; Hadis ve Sünnet kavramları.
	Tanınmış muhadisler, Hadis ravileri ve toplayıcıları; bizdeki Hadis çalışması.
ALLAH’IN SIFATLARI	Kıyamet günü- hesap verilecek günün Hükümdarı.
ERİŞKİN MÜSLÜMANLARIN VAZİFELERİ	Şehadet kelimesi, namaz, ramazan orucu, zekat ve hac.
	Bizim İslami vazifelerimizi ne kadar gerçekleştiririz.
	Hanefi mezhebi – sünni bir alim olarak Ebu Hanife.
TASAVVUF, ŞİİLİK	Tasavvuf ve şiiilik kavramı; mezhepleri.
	Şiiilik ve Ehl-i sünnet vel cemaat.
İSLAM AHLAKI –	Sağlık ve yaşamın korunması – tütün, alkol, uyuşturucu, hijyen.
	Doğa ve çevreyle ilişkilerimiz.
	İnsanlarla ilişkilerimiz – dostluklarımız.
	Kadınlar ve erkekler arasındaki ilişkiler – evlilik; fuhuşa karşı

AHLAK	İslam.
	İnsan davranışlarındaki iyi ve kötü özellikler.
	Ahlakımız nasıldır?
	Kur'an ve Sünnete göre İslam temellerindeki ahlak ve edeb kavramı.
İLK DÖRT HALİFE	Adil hükümdarlar: Hulefa-i raşidin Ebu Bekr, Ömer, Osman, Ali, r.a.
	İslam'da bir örnek olarak ilk dört halife.
İSLAM BÜYÜKLERİ	İslam büyükleri, İslam özgünlük ve düşüncesinin gelişimin korunmasındaki rolü.
	İslam'ın uygulanmasındaki örneklerimiz.
ÜLKEMİZDEKİ İSLAM VE MÜSLÜMANLAR	Ülkemizdeki İslam – İslam'ın kökleri; günümüzde İslam ve Müslümanlar.
	Bölgemizde İslam büyükleri.
İSLAM VE MODERN DÜNYA	İslam ve bilim, İslam'ın geleceği. ¹¹⁶

Tablo.8: Sekizinci sınıf İslam din eğitimi dersinde yer alan ders konuları.

İslam din eğitimi dersinde diğer sınıflar için kitap hazırlandığı gibi sekizinci sınıf için de hazırlanmıştır. Hazırlanan diğer kitaplar gibi, bu kitap da Boşnakça olarak yazılmıştır. Ayrıca Arnavut öğrencilerin anlayabilmeleri için kitap Arnavutça'ya çevrilmiştir. Kitapta yer alan konular, öğrencilerin seviyelerine göre hazırlanmış, dersler kolay ve anlaşılır bir üslupla yazılmış ve kitabın bazı yerleri resimlerle süslenmiştir.¹¹⁷

¹¹⁶ A.g.m., s. 94-95.

¹¹⁷ Bkz. Shevko Sulejmanović - Esmā Kapetanović, **İlmudini pēr klasën e tetë të shkollës fillore**, përkth. Jahja Ahmeti – Sevder Bajrami – Sylejman Fejzullahu, Këshilli I Bashkësisë Islame në Preshevë, y.y., ts.

Görüldüğü üzere ilkokuldaki İslam din eğitimi dersi planlı ve programlı bir şekilde yürütülmektedir. Her sınıf için ders kitap hazırlanmıştır. Belirtildiği üzere bu kitapların hepsi Boşnakça yazılmış, fakat Arnavut öğrencilerin anlayabilmesi için bütün bu kitaplar Arnavutça'ya da çevrilmiştir. Böylece ilkokuldaki öğrenimine devam eden öğrenciler, ders sırasında öğretmenlerden işittikleri ders konularını evlerinde okuyup tekrarlama imkanını bulmaktadırlar.

İlkokuldaki İslam din eğitimi müfredatında farklı konulara yer verildiği görünmektedir. İslam dininin direği olan namaza ise daha fazla ağırlık verilmiştir. Dersin müfredatından anlaşıldığı üzere ilkokulda neredeyse her sınıfın müfredatında namazla ilgili konulara yer verilmiştir. Böylece bu derse katılan öğrenciler, İslam dininde namazın ne kadar önemli bir ibadet olduğu ve her müslüman tarafından yerine getirilmesi gereken dini bir vazife olduğunu öğrenmektedirler.

Ayrıca ilkokula devam eden öğrencilere, Kur'an'da yer alan kısa surelerden¹¹⁸ bazıları da öğretilmektedir. Kur'an sureleri, sadece ilköğretimde okutulmaktadır. Ortaöğretimde İslam din eğitimi dersinin müfredatında ise, Kur'an surlerinden hiç birisi yer almamaktadır.

c. Ortaöğretimde İslam Din Eğitimi Dersi (İlmuddin)

Sırbistan'da İslam din eğitimi dersi, ortaöğretim düzeyindeki devlet okullarında (liselerde) da seçmeli bir ders olarak okutulmaktadır. Ortaöğretimdeki her sınıf için İslam din eğitimi dersinde yer alan ders konuları belirlenmiş ve bu derse giren öğretmenler, bu müfredata uygun olarak öğretim yapmaktadırlar.

(1) Ortaöğretim Birinci Sınıf İslam Din Eğitimi Ders Müfredatı

Ortaöğretim birinci sınıf İslam din eğitimi ders müfredatı farklı konulardan teşekkül etmektedir. İlköğretimde olduğu gibi burada da İslamın ve imanın temel ilkeleriyle ilgili

¹¹⁸ Öğrenciler sureleri arapça harfleri ile değil, latin harfleri ile öğrenmektedirler. Arapça harfleri (Kur'an öğretimi) devlet okullarında-İslam din eğitimi dersinde öğretilmemektedir.

konulara yer verilmiştir. Böylece ortaöğretimdeki öğrenciler, İslam'ın temel ilkelerini hem tekrarlamış, hem daha iyi ve derin bir şekilde anlamış olmaktadır.

Birinci sınıfta yer alan İslam din eğitimi ders konuları şunlardır:

Giriş dersi.
Arabistan – din ve toplum.
Muhammed a.s.'ın doğumu.
İlk müslümanların sosyal boykotu, Hz. Muhammed'in miracı, Medine'ye göç etme (hicret), toplumu yeniden düzenleme, uzlaşma.
Orijinal öğretilerin korunma yolu, İslam'ın kaynakları.
İslami yaşam anlayışı, Tanrı inancı (İslami yaşam kavramı ve Tanrı inancının temel ilkeleri hakkında bilgi).
İslam'ın toplum, etnik köken, ekonomik hayat, insan iradesi ve kader konusundaki tutumu.
Temel İnanç İlkelerini Tanıtma
Allah'a c.c. inanmak.
Meleklerle inanmak.
Vahyedilen kitaplara inanmak.
Allah'ın peygamberlerine inanmak.
Kadere inanmak. ¹¹⁹
Temel Dini Görevleri Hakkında Bilgi
Namaz (dua).
Oruç.

¹¹⁹ İmanın şartlarından birisi olan Ahiret Gününe İnanmak, burada zikredilmemiştir.

Нас.
Zekat.
Zekat verilecek kategoriler.
Temel vazifeler hakkında son söz.
Manevi hayatının beslenmesi (tasavvufün özü).
İslam'ın karakteristik özellikleri (ahlaki temeller).
Günah ve kefareti (yasaklar).
İslami yönetim biçimi.
Hilafet tarihi.
Hükümet şekli.
Muhammed a.s. tarafından kurulan İslam Devleti'nin işleyişi hakkında son söz. ¹²⁰

Tablo.9: Ortaöğretim birinci sınıf İslam din eğitimi dersinde yer alan ders konuları.

Bu sınıfta Muhamed Hamidullah'ın "İslam'a Giriş" adlı eseri, ders kitabı olarak okutulmaktadır. Bu kitabın Arnavutça'ya tercümesi de bulunmaktadır. Ortaöğretim birinci sınıfta, adı geçen kitabın yarısına kadar yer alan dersler işlenmektedir.¹²¹ Bu kitabın diğer kısmında yer alan konular ise, ikinci sınıfta işlenmektedir.

¹²⁰ Правилник О Наставном Плану И Програму Предмета Верска Настава За Средње Школе, http://www.google.rs/url?sa=t&ret=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&ved=0CC4QFjAC&url=http%3A%2F%2Fwww.zuov.gov.rs%2Fdokumenta%2Fpropis-43-Pravilnik_srednja_verska_nastava-preciscen_tekst.doc&ei=qvbHU_rXEem0QX3yYDwBO&usg=AFQjCNHiVOCNA3yW79Ek_1JN3iRqr16sDQ&bvm=bv.71198958,d.bGQ, (17.10.2014).

¹²¹ Muhamed Hamidullah, **Hyrje Në Islam**, përkth. (nga sërbo-kroatishtja), Bahri Aliu – Neshat Xheladini, Kryesia e bashkësisë Islame për RSM-Shkup, Shkup, 1985, s. 9-135.

(2) Ortaöğretim İkinci Sınıf İslam Din Eğitimi Ders Müfredatı

Ortaokul ikinci sınıftaki İslam din eğitimi dersinin müfredatı, önceki sınıflara göre daha farklı ve daha geniş dini meseleleri içermektedir. Bu sınıfta, İslami hukuk ve ekonomik sistemi gibi, İslam hukukunda ve toplumunda önemli görülen meselelere yer verilmiştir.

İkinci sınıf İslam din eğitimi dersinde yer alan ders konuları şunlardır:

Giriş.
İslam hukuk sistemi (hukuk bilmi, yazılı anayasa).
Uluslararası hukuk (İslam hukukun temel özellikleri).
İslam'da mevzuat.
Yargı ve İslam hukukunun kaynakları.
İslam ekonomik sistemi.
İslam'da miras ve vasiyet (vasiyetname).
Sosyal sigorta (şans oyunları).
Kredi ve faiz.
İslam'da kadın.
İslam'da kadının görev ve hakları.
Müslüman ülkede müslüman olmayanların konumu.
Sosyal özerklik.
Kutsal savaş (cihad)ın anlamı.
İslam'ın sosyal bilimlere katkısı.
İslam'ın doğal bilimlere katkısı.
Müslümanların matematik, kimya ve fiziğe özel katkısı.
Raşid halifler (hükümdarlar).

Emeviler hanedanı.
Abasiler hanedanı.
Endülüs hilafeti ve müslümanların dünyanın diğer bölgelerindeki konumu.
Müslümanların günlük yaşamı (doğum, hayatın başlangıcı).
Evlilik, diğer gelenekler ve ölüm.
Yemek, içmek, giyinme ve saç kesimi.
Neden sadece bir ay takvimi? ¹²²

Tablo.10: Ortaöğretim ikinci sınıf İslam din eğitimi dersinde yer alan ders konuları.

Daha önce belirtildiği üzere ortaöğretim ikinci sınıf İslam din eğitimi dersinde ders kitabı olarak kullanılan kitap, Muhammed Hamidullah'ın "İslam'a Giriş" adlı eseridir. Bu sınıfta, kitabın ikinci yarısında yer alan konular işlenmektedir.¹²³

(3) Ortaöğretim Üçüncü Sınıf İslam Din Eğitimi Ders Müfredatı

Bu sınıfta okutulan ders konuları daha fazla tarih ile ilgili olan konulardır. Konular genel isimleriyle ve bazı ayrıntıları alt başlıklar halinde verilmiştir. Bu sınıfa giden öğrencilere, İnanç ve Din, En Büyük Peygamberler, Din ve Toplum, Dinlerin Ortak Öğeleri, En Eski Dinler, Yaşayan Doğu Dinleri ve Batı Balkanlar'da Dinin Tarihi konuları öğretilmektedir.

Ortaöğretim üçüncü sınıftaki İslam din eğitimi dersinde yer alan ders konuları şu şekildedir:

¹²² Правилник О Наставном Плану И Програму Предмета Верска Настава За Средње Школе, http://www.google.rs/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&ved=0CC4QFjAC&url=http%3A%2F%2Fwww.zuov.gov.rs%2Fdokumenta%2Fpropis-43-Pravilnik_srednja_verska_nastava-preciscen_tekst.doc&ei=qvbHU_rXEem0QX3yYDwBO&usg=AFQjCNHiVOCNA3yW79Ek_1JN3iRqrI6sDQ&bvm=bv.71198958,d.bGQ, (17.10.2014).

¹²³ Bkz. Hamidullah, a.g.e., s. 137-252.

İNANÇ VE DİN	Din ve inanç.
	Tevhid – İslam monoteizmi
	Din nedir?
	Dini incelemenin farklı yönleri.
	Dinin kökeni.
	Tarih öncesi din.
EN BÜYÜK PEYGAMBERLER	Ulu'l-azm - karar elçileri.
	Adem – insanlığın babası ve ilk peygamber.
	Nuh – yeryüzünde ilk peygamber, tevhid ile şirkin ilk çatışması.
	İbrahim – sonraki nebilerin dedesi ve Kabe'nin banisi.
	Musa – Tevrat'ın indirildiği, doğrudan Allah c.c. ile konuşan ve yer yüzünde en büyük zulmü yok eden peygamber.
	İsa-Meryem oğlu, dünyaların alameti, İncil'in elçisi.
	Muhammed a.s., insanlığın peygamberi, Kur'an'ın peygamberi ve alemlere rahmet.
DİN VE TOPLUM	Din ve bilim.
	İlahi vahiy.
	Tevhidin - monoteizmin- hayata etkisi.
DİNLERDE ORTAK ÖĞELER	Kutsal kitaplar: İncil, Eski Ahit, Yeni Ahit, Tevrat, Talmud, Kur'an-ı Kerim.
	Günah kavramı: Yahudilikte Günah, Hıristiyanlıkta Günah, İslam'da Günah.
	Fedakarlık-Kurban

	Hac: Kudüs-Yahudiliğin, Hıristiyanlığın ve İslam'ın kutsal şehri.
	Beytullah-Kabe: tek olan Allah inancının sembolü.
EN ESKİ DİNLER	Orta Doğu dinleri.
	Kadim Mısır'ın dinleri.
YAŞAYAN DOĞU DİNLERİ	Hinduizm.
	Budizm.
BATI BALKANLAR'DA DİNİN TARİHİ	Politeizm kültleri.
	Roman şirki.
	Hıristiyanlığın gelişi. ¹²⁴

Tablo.11: Ortaöğretim üçüncü sınıf İslam din eğitimi dersinde yer alan ders konuları.

Görüldüğü üzere bu sınıfa giden öğrenciler, daha önceki sınıflarda İslam din eğitimi dersinde işlenmemiş yeni konularla karşılaşmaktadırlar. Öğrenciler, sadece kendi dinleri hakkında değil, diğer dinlerle ilgili bilgi edinme imkanına sahip olmaktadır.

Ortaöğretimde üçüncü sınıfta İslam din eğitimi dersinde, Cemaludin Latiç tarafından yazılan *“Islam i svjetske religije- Priručnik za vjeronauku u srednjim školama 1”*, adlı kitap ders kitabı olarak kullanılmaktadır. Bu kitap, adından anlaşılacağı üzere Boşnakça olarak yazılmıştır. Bu kitabın Arnavutça tercümesi de bulunmaktadır. Böylece bu sınıfa giden Arnavut öğrenciler de bu kitaptan faydalanabilmektedirler.¹²⁵

Kitapta yer alan konular ayrıntılı bir şekilde açıklanmaktadır. Diğer dinlerden bahseden konular, o dinlerin genel ilke ve prensiplerini kapsamaktadır. Örneğin; Budizm'den bahseden

¹²⁴ Правилник О Наставном Плану И Програму Предмета Верска Настава За Средње Школе, http://www.google.rs/url?sa=t&ret=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&ved=0CC4QFjAC&url=http%3A%2F%2Fwww.zuov.gov.rs%2Fdokumenta%2Fpropis-43-Pravilnik_srednja_verska_nastava-preciscen_tekst.doc&ei=qvbHU_rXEem0QX3yYDwBO&usq=AFQjCNHiVOCNA3yW79Ek_1JN3iRqr16sDQ&bvm=bv.71198958,d.bGQ, (17.10.2014).

¹²⁵ Bkz. Xhemaludin Latiç, *Islami dhe Religjionet Botërore 1 - Udhëzues për Mësim-Besimin në Shkollat e Mesme*, përkth. Urim Poshta, ALSAR, Tiranë, ts.

bölümde, bu dinin nasıl bir din olduğu, kim tarafından kurulduğu gibi bilgiler verilerek, öğrencilerin bu dini yeterince tanımaları için gerekli bilgiler verilmektedir.¹²⁶

(4) Ortaöğretim Dördüncü Sınıf İslam Din Eğitimi DersMüfredatı

Dördüncü sınıf müfredatı da farklı konulardan oluşmaktadır. Bu sınıfa devam eden öğrenciler, İslam dini hakkında bilgi edinebildikleri gibi, diğer din ve ideolojiler hakkında da bilgi sahibi olabilmektedirler.

Dördüncü sınıf İslam din eğitimi dersinde yer alan ders konuları şunlardır:

Din ve toplum
İbadet nedir, din geleneğimizde nasıl anlaşılır?
Kim ibadeti hak ediyor ve neden sadece O'na ibadet edilmelidir? İbadetin amacı nedir?
Felsefe nedir? Felsefenin rolü nedir? Din ve felsefenin ortak noktaları nelerdir?
Din ve felsefe arasındaki en büyük çatışma ne zaman ve neden olmuştur? Felsefenin başarısı ve başarısızlıkları nelerdir?
Din ile felsefe, peygamberler ile filozoflar arasındaki farklar nelerdir?
Yukarıdaki konularla ilgili seçilen metinler.
Kültür nedir, kültür ile medeniyet arasındaki fark nedir?
Dinin temel rolü nedir ve kültür üzerindeki etkisi ne kadardır?
Seçilen metinler.
Din ve materyalizm arasındaki ilişki.
Laiklik ne demektir? Hangi amaçlarla ve kim kurmuştur?
Laikliğin değerlerle ilişkisi nedir? Laik bir toplumda dinin rolü nedir?
Laikliğe karşı İslam'ın tutumu.
Modern Putperestlik formları: küçük ve büyük şirk nedir? Kur'an'ın bahsettiği şirkin zamanı geçti mi?

¹²⁶ Bkz. Latiq, a.g.e., s. 240-246.

İnanç ve adetler: kehanet, falcılık ve muskalar.
Ehl-i Kitab
Kitap takipçileri (Ehl-i Kitab) kimlerdir? İslam'ın önceki peygamberler ve onlara gönderilen vahiylerle ilgili tutumu nedir?
Musevilik: Museviliğin temel öğretileri. Yahudilerin dua, terbiye, ayin ve törenleri.
Hıristiyanlık: Hazret-i İsa kimdi ve ne öğretti?
Ana Hıristiyan kiliseleri ve hıristiyanların en önemli bayramları.
Hıristiyanlarda Tanrı'nın on emri.
İslam: İslam ne demektir? Ona Muhammedenizm denebilir mi? İslam en genç ya da en eski din midir?
İslam insan toplumu hangi temellerde inşa eder? İslam nasıl bir orta yol dinidir? İslam'ın sosyal boyutu nasıl yansıtılır?
İslam inancının ana temelleri.
İslam'ın yayılışı.
Mümin, müslim, kafir ve münafık ne demektir?
İslam'ın temel şartları (İslam'ın beş esası).
Salat-Namaz, cenetin anahtarı.
Ramazan orucu – mü'minin kalkanı.
Zekat, zekat vermenin önemi ve anlamı.
Hangi tür mallardan zekat verilir ve ne kadar verilir?
Zekat olarak toplanan fonlar kimlere/nerelere verilir?
Hac- takvanın zirvesi.
Hacın temel kuralları nelerdir ve bu kuralların anlamı ve mesajı nedir? ¹²⁷

Tablo.12: Ortaöğretim dördüncü sınıf İslam din eğitimi dersinde yer alan ders konuları.

¹²⁷ Правилник О Наставном Плану И Програму Предмета Верска Настава За Средње Школе, http://www.google.rs/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&ved=0CC4QFjAC&url=http%3A%2F%2Fwww.zuov.gov.rs%2Fdokumenta%2Fpropis-43-Pravilnik_srednja_verska_nastava-preciscen_tekst.doc&ei=qvbHU_rXEem0QX3yYDwBQ&usg=AFQjCNHiVOCNA3yW79Ek_1JN3iRqrI6sDQ&bvm=bv.71198958,d.bGQ, (17.07.2014).

Görüldüğü üzere dördüncü sınıf İslam din eğitimi dersinde, İslam dini ile ilgi konuların yanında diğer dinler ve ideolojilerle ilgili konular da yer almaktadır. Bu ders vasıtasıyla öğrenciler, kendi dinleri ile diğer dinler ve ideolojiler arasındaki farkları öğrenme imkanına sahip olabilmektedirler.

Diğer sınıflardaki İslam din eğitimi dersinde olduğu gibi, (bu) dördüncü sınıfta da bir ders kitabı mevcuttur. Dördüncü sınıf için, Cemaludin Latiç tarafından hazırlanan *“İslam i svijetske religije – Priručnik za vjeronauku u srednjim školama 2”* adlı kitap ders kitabı olarak kullanılmaktadır. Bu kitap da Boşnakça olarak yazılmış ve Arnavutça’ya tercümesi de yapılmıştır.¹²⁸ Böylece Arnavut öğrenciler de bu kitabın içeriğinden istifade edebilmektedirler.

Ortaöğretimdeki İslam din eğitimi dersinin müfredatına gelince, Zilkiç; İslam Birliği tarafından ortaöğretim düzeyinde olan okullar için yeni bir müfredat hazırlandığını, fakat (devlet tarafından) eski müfredatının değiştirilmesine hala izin verilmediğini söylemektedir.¹²⁹ Böylece halen ortaöğretimde yukarıda verilen müfredatına göre dersler işlenmektedir.

2. Sırbistan’daki İslami Dini Okullar

Günümüzde Sırbistan Cumhuriyeti’nde din eğitimi sadece devlet okullarında gerçekleşmemektedir. Bu ülkede, devlet okullarının yanında özel dini okullar da var. Bu çalışmanın birinci bölümünde açıklandığı üzere Sırbistan’da günümüzde iki İslam birliği (Sırbistan İslam Birliği ve Sırbistan’da İslam Birliği) bulunmaktadır. Bu yüzden bu dini kurumların her birinin imam hatip lisesi ve ilahiyat fakültesi gibi dini eğitim kurumları da bulunmaktadır.

a. Medreseler (İmam Hatip Liseleri)

Sırbistan’daki medreseler ortaöğretim düzeyinde dini okullardır. Sırbistan’daki diğer liselerde olduğu gibi bu okullarda da öğrenim dört yıl sürmektedir. İlköğretimi bitiren öğrencilerin bu okullara kayıt olup sonraki (lise) eğitimine devam etme imkanına sahiptirler.

¹²⁸ Bkz. Xhemaludin Latiç, *İslami dhe Religjionet Botërore 2 – Udhëzues për Mësim-Besimin në Shkollat e Mesme*, përkth. Urim Poshka, ALSAR, Tiranë, ts.

¹²⁹ Zilkiç ile yapılan mülakat.

Bu okullardan (medrselerden) mezun olan öğrenciler, sadece ilahiyat fakültelerine değil, diğer fakültelere de kayd olup öğrenimlerine devam edebilmektedirler.

(1) Sırbistan İslam Birliği Yönetimi Altındaki Medreseler

Sırbistan İslam Birliği kontrolünde birkaç medrese yer almaktadır. Bu medreseler Sırbistan'nın birkaç bölgesinde bulunmaktadır. Belgrat'taki Belgrat Medresesi başta olmak üzere, Yeni Pazar'daki SinanBeg Medresesi, Prijepoljede'ki Bakije-hanume Kız Medresesi ve Tutinde'ki Kız Medresesi (dört medrese) İslam Birliği'nin yönetimi altındadır.

(a) Sırbistan İslam Birliği Yönetimi Altındaki Medreselerin Ders Müfredatı

Sırbistan İslam Birliği'nin yönetimi altındaki medreselerin ders müfredatı farklı derslerden oluşmaktadır. Ders müfredatında dini derslerin yer aldığı gibi diğer dersler de yer almaktadır. Bu medreselerde dini dersler, lisan dersleri, sosyal dersler, fen-matematik dersleri ve multidisipliner dersler olmak üzere beş alandan farklı dersler okutulmaktadır.

Adı geçen kurumun yönetimi altındaki medreselerde okutulan dersler şunlardır:

	Dini Dersler	I	II	III	IV
1	Kiraet	3	3	2	2
2	Akaid	2	2	2	2
3	Fıkıh	2	2	2	2
4	Ahlak	2	2	-	-
5	Tefsir			2	1
6	Hadis			2	1
7	İslam tarihi	2	2	2	-

	Lisan Dersleri				
1	Sırpça	3	3	3	3
2	Arapça	3	3	3	3
3	İngilizce	2	2	2	2
	Sosyal Dersler				
1	Tarih	2	2	-	-
2	Coğrafya	-	-	2	-
3	Felsefe	-	-	-	2
4	Psikoloji-Mantık	-	-	2	-
5	Didaktik pedagojisi	-	-	-	2
6	Sosyoloji	-	-	-	2
	Fen-Matematik Dersleri				
1	Matematik	2	2	-	-
2	Fizik	2	2	-	-
3	Kimya	2	2	-	-
4	Biyoloji	-	2	2	-
	Multidisipliner Dersler				
1	İnformatik temeller	2	-	-	-
2	Beden ve sağlık eğitimi	2	2	2	2
3	Demokrasi ve insan hakları	-	-	-	2 ¹³⁰

Tablo.13: Sırbistan İslam Birliği Yönetimi altındaki medreselerde okutulan dersler.

¹³⁰ Medrese Müfredatı, Sinan Beg Medresesi Arşivi'nden, 11.04.2013.

(2) Sırbistan’da İslam Birliği Yönetimi Altındaki Gazi İsa Beg Medresesi

Gazi İsa Beg Medresesi, günümüzde Sırbistan İslam birliklerinden biri olan Sırbistan’da İslam Birliği’nin yönetiminde bulunan bir medresedir. Bu medrese, Novi Pazar (Yeni Pazar) şehrinde bulunmaktadır. Sırbistan’da medreselerde öğrenime devam eden erkek ve kız öğrenciler ayrı ayrı okumaktadırlar. Bu medresede de erkek bölümü bulunduğu gibi kız öğrencilere ait bir bölüm de bulunmaktadır. Kız öğrencilere ait bölüm Novi Pazar’dadır. Ayrıca bu medresenin kız öğrencilere ait bir bölümü de Rojaye’de (Karadağ’da) bulunmaktadır.¹³¹

(a) Gazi İsa Beg Medresesi Ders Müfredatı

Gazi İsa Beg Medresesi’nde ders müfredatını farklı dersler teşkil etmektedir. Burada dini derslere yer verildiği gibi, diğer derslere de yer verilmiştir. Gazi İsa Beg Medresesi’nde ders müfredatında dini dersler, lisan dersleri, sosyal dersler, fen-matematik dersleri ve multidisipliner dersler olmak üzere beş alana ait dersler okutulmaktadır.

Bu medresede okutulan dersler şunlardır:

	Dini Dersler	I	II	III	IV
1	Kiraet	3	3	3	2
2	Akaid	2	2	2	2
3	Fıkıh ve Fıkıh Usulü	2	2	2	2
4	Ahlak	2	2	-	-
5	Tefsir	-	-	2	1
6	Hadis	-	-	2	1
7	İslam tarihi	2	2	2	-

¹³¹ Mevlud Dudić, Nastanak i razvoj Medrese u Novom Pazaru, Internacionalni univerzitet u Novom Pazaru Fakultet humanističkih nauka, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Novi Pazar, 2001, s. 163.

8	İmamet	-	-	1	1
	Lisan Dersleri				
1	Arapça ve konuşma	3	3	3	3
2	Boşnakça	3	3	3	3
3	İngilizce	2	2	2	2
4	Türkçe	-	-	2	2
	Sosyal Dersler				
1	Tarih	2	2	-	-
2	Coğrafya	2	-	-	-
3	Felsefe	-	-	-	1
4	Psikoloji-mantık	-	-	2	-
5	Didaktik pedgojisi	-	-	-	2
6	Sosyoloji	-	-	-	2
	Fen-Matematik Dersleri				
1	Matematik	2	2	-	-
2	Fizik	-	-	2	2
3	Kimya	-	-	2	2
4	Biyoloji	-	2	-	-
	Multidisipliner Dersler				
1	İnformatik temeller	-	2	-	-
2	Beden ve sağlık eğitimi	2	2	2	2 ¹³²

Tablo.14: Gazi İsa Beg Medresesi'nde okutulan dersler.

¹³² Dudić, a.g.tz., s. 191 - 192.

Bu dersler, erkek bölümünde okutulduğu gibi kız bölümünde de derslerin tamamı okutulmaktadır. Kız bölümünde “Ev Hanımlığı” adıyla ayrı bir ders de okutulmaktadır.¹³³

b. İlahiyat Fakülteleri

Bugünkü Sırbistan’da İslam dininin öğretimini yapan İlahiyat fakülteleri, en yüksek dini eğitim ve öğretim kurumlarıdır. Sırbistan’da günümüzde iki ilahiyat fakültesi bulunmaktadır; Yeni Pazar’daki İslam Bilimleri Fakültesi (Fakultet za İslamske Studije) ve Belgrat’taki İslam İlimleri Fakültesi (Fakultet Islamskih Nauka).

(1) İslam Bilimleri Fakültesi

İslam Bilimleri Fakültesi Sırbistan’da İslam Birliği’nin en önemli dini eğitim kurumlarından biridir. Sancak İslam Birliği Meşihatı tarafından 12.01.2001 yılında yapılan meclis toplantısında, Yeni Pazar’da İslam Pedagoji Akademisi’nin açılmasına karar verilmiştir. Fakat daha sonra, İslam Birliği Meclisi’nin aldığı başka bir kararla İslam Pedagoji Akademisi, İslam Bilimleri Fakültesi olarak faaliyetlerine devam etmiştir.

Fakültenin müfredatı, Bosna Hersek İslam Birliği bünyesinde faaliyet gösteren yükseköğretim kurumları ve İslam dünyasında mevcut olan okulların müfredatı ve Sancak bölgesinin özelliklerine göre düzenlenmiştir. Bu fakültede öğrenime devam etmek üzere sadece medreselerden mezun olanlar değil, başka liselerden mezun olanlar da kabul edilmektedirler.

Bu fakültede, medreselerin dışındaki diğer liselerden öğrencilerin gelmesine imkan sağlanması için hazırlık sınıfı bulunmaktadır. Hazırlık sınıfında altı temel ders okutulmaktadır. Bu dersler şunlardır:

1. İslam hukuku

¹³³ Dudić, a.g.tz., s. 192.

2. Tefsir
3. Akaid
4. Kiraet
5. Hadis
6. Arapça

Hazırlık sınıfını geçme sınavı fakülteye giriş sınavı olarak da sayılmaktadır. Bu sınavı geçen öğrenciler fakülteye devam edebilmektedirler.

İslam Bilimleri Fakültesi'nde görülen dini derslerin müfredatı ehl-i sünnete uygun olarak düzenlenmektedir. Fakülteadaki öğretim süresi dört yıldır. Öğretim yılı 1 Ekimde başlamakta ve her öğretim yılı iki dönemden oluşmaktadır. Bir dönem ise 15 hafta sürmektedir.

İslam Bilimleri Fakültesi altı bölümden oluşmaktadır:

1. Kur'an ve Sünnet
2. Şeriat
3. Akaid ve Mukayeseli Dinler Tarihi
4. Davet ve İletişim
5. Din eğitimi
6. Şarkiyat¹³⁴

Görüldüğü üzere bu fakültede okuyan öğrenciler kendilerini farklı alanlarda yetiştirebilmektedirler. Bu fakütleden mezun olanlar imamlık veya camilerdeki diğer görevleri yapabildikleri gibi, devlet okullarındaki din eğitimi dersi için öğretmenlik yapabilmektedirler.

¹³⁴ Bkz. Yayınlayan: İslam Bilimleri Fakültesi, İslam Bilimleri Fakültesi Yeni Pazar, El-Kelimeh, Yeni Pazar, 2009, sayfa nu. yok.

(2) İslam İlimleri Fakültesi

İslam İlimleri Fakültesi¹³⁵ Sırbistan'daki Sırbistan İslam Birliği'nin en yüksek eğitim kurumudur. Burada da öğretim sekiz sınıftan oluşmaktadır ve öğretim süresi dört yıldır. Bu fakültede iki bölüm bulunmaktadır: İslami teoloji ve İslami pedagoji. Fakültede ilk iki yılda her iki bölümün dersleri beraber/ortak yapılmaktadır. Fakültede okuyan öğrenciler, ikinci yılını bitirdikten sonra, fakültede mevcut olan iki bölümden birini seçip öğrenime devam etmektedirler. Öğrenimini bitiren öğrenciler, mezun olduğu bölüme göre unvan almaktadırlar: İslami teoloji profesörü veya İslam pedagojisi profesörü.

İslam İlimleri Fakültesi'nde yüksek lisans da yapılabilmektedir. Yüksek lisans öğrenimi iki sınıftan oluşmakta ve bir yıl sürmektedir. Fakültenin lisans programında olduğu gibi yüksek lisans programında da İslami teoloji ve İslami pedagoji olmak üzere iki bölüm bulunmaktadır. Bu fakültenin şubesi Novi Pazar şehrinde de bulunmaktadır.¹³⁶

3. Okul Dışındaki/Yaygın Din Eğitimi

Sırbistan'da yaşayan müslümanların yürüttükleri din eğitimi faaliyetleri sadece okul sistemiyle sınırlı değildir. Okul dışında da din eğitimi faaliyetleri gerçekleştirilmekte ve bu faaliyetler daha kapsamlı bir şekilde yürütülmektedir. Dünyada diğer ülkelerdeki müslüman topluluklarda olduğu gibi, bu ülkede de islam din eğitimi, ailede, camii ortamında ve Kur'an kurslarında olmak üzere farklı şekillerde gerçekleştirilmektedir.

a. Ailede Din Eğitimi

Şüphesiz ki çocuğun din eğitiminde en önemli kurum ailedir.¹³⁷ Çocuğun ilk eğitimini aldığı bir kurum olmasından dolayı, aile eğitimde çok önemli bir yere sahiptir.¹³⁸ Çocuğu hayata hazırlamak, ona güzel ahlak kazandırmak, temel dini bilgileri öğrenmesini sağlamak,

¹³⁵ Bu fakülte hakkında fazla bilgiye ulaşamadım.

¹³⁶ Bkz. <http://www.fin.edu.rs>, (23.07.2014).

¹³⁷ Abdurrahman Dodurgalı, **Din Eğitimi ve Öğretiminde İlkeler ve Yöntemler**, M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, s. 311.

¹³⁸ Abdurrahman Dodurgalı, **Ailede Din Eğitimi**, 3. b., Timaş Yayınları, İstanbul, 2010, s. 143.

anne ve babanın çocuğuna karşı en temel görevi olup, aynı zamanda onların çocuklarına verebileceği en büyük hediyedir.¹³⁹ Bütün bunları gerçekleştirebilmek için anne ve babaların bu konular üzerinde bilgili ve ayrıca çocuklarına karşı güzel ahlak sahibi ve iyi bir model olmaları gerekir.

Çocuğun dini yaşayışı tanıyıp öğrenmesinde ve alışkanlık kazanmasında taklit önemli bir süreçtir. Çocuk dini dünyanın içine taklitle girer. O, din ile ilgili gördüklerini ve yetişkinler tarafından kendisine anlatılanları kabul etme eğilimindedir. Çocuk kendi aile fertlerinde gördüğü ibadetlere, dini motifli her türlü davranışa, içten gelen duygularla yönelir. O, aile fertlerinin dini yaşantılarından örnek alarak kendisi de aynı davranışları yapmak ister.¹⁴⁰ Kısacası anne babalar, dinin vecibelerini ne kadar uygularlarsa, bu uygulamalar çocukların hayatına o ölçüde yansır.

Birinin başkalarına din hakkında bilgi vermek için din uzmanı olması gerekmiyorsa da, o kişi dinin en temel öğretilerini bilmek zorundadır. Böylece de anne babaların çocuklarına dinlerini öğretebilmek için bu konuda hazırlıklı olmaları gerekmektedir. Sırbistan'daki anne babaların bu konuda hazırlıklı olduklarını ve çocuklarının dini eğitim ihtiyaçlarını karşılayabilecek durumda olduklarını söylemek mümkün değildir.

Bu topraklarda yaşayan ailelerin büyük bir kısmının kelime şehadet getirmek, namaz kılmak ve oruç tutmak gibi İslam dininde her müslümanın yerine getirilmesi farz olan en temel görevlerle ilgili belli düzeyde bilgileri olmakla birlikte; din eğitimi dersinin okul sistemine dönmesi, çocukların ve gençlerin dini konular hakkında daha fazla, daha sağlıklı ve daha bilimsel bilgi ve eğitim almaları bakımından önemlidir. Aynı zamanda camilerdeki vaaz ve hutbeler de önemli bir işleve sahiptir. Bu faaliyetler de, din eğitimi alanında önemli bir boşluğu doldurmaktadır.

¹³⁹ Mustafa Köylü, "Ailede Din Eğitimi", **Din Eğitimi**, ed., Mustafa Köylü-Nurullah Altaş, 2. b., Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara, 2012, s. 298.

¹⁴⁰ Hasan Dam, "Çocukluk Dönemi Din Eğitimi", **Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi**, ed., Mustafa Köylü, 1. b., Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2010. s. 33.

b. Camilerde Din Eğitimi

Yaygın din eğitiminin en kapsamlı şekilde uygunladığı yer camidir. Cami, her yaşta ve her düzeydeki insanların hiçbir şarta bağlı kalmaksızın hayat boyu bilgi edindikleri bir eğitim-öğretim müessesesidir. İslam toplumlarında eğitim-öğretim, kurumsal düzeyde ilk önce camide başlamıştır.

İslam'ın başlangıcından beri önemini ve etkinliğini yitirmeyen cami eğitimi, günümüzde de aynı fonksiyonu yerine getirmektedir. Cami eğitiminin hedef kitlesi, yaş, akıl seviyesi, eğitim düzeyi, öğrenme isteği, cinsiyet ve diğer özellikleri itibarıyla farklı kişi ve gruplardan oluşmaktadır. Bu kişi ve grupların dini bilgilenme ihtiyacı, daha ziyade camide verilen eğitim ile karşılanmaya çalışılmaktadır.¹⁴¹

Camiler, günde beş kere ibadet yapılan bir yer olması sebebiyle, müslümanların günlük hayatında çok önemli bir yere sahiptir.¹⁴² Camiler, tarih boyunca dini ve sosyal birçok fonksiyona sahip olmuştur. Bu kutsal mekanlar, geçmişte olduğu gibi günümüzde de yaygın din eğitiminin merkezi olma özelliğini korumakta ve her yaşta insana din eğitimi ve öğretimi hizmeti vermeye devam etmektedir.¹⁴³

Sırbistan'daki camiler de günümüzde aynı fonksiyonu devam ettirmektedirler. Bu topraklardaki camiler, sadece ibadet yapılan yerler değil, din eğitimi ve öğretiminin gerçekleştirildiği yaygın din eğitimi merkezleridir.

Sırbistan'da müslümanların yaşadığı hemen hemen her yerde camiler bulunmaktadır. Sadece şehirlerde değil, köylerde ve en ücra yerlerde de cami görmek mümkündür.

Sırbistan'da günümüzde 142 cami ve mescit bulunmaktadır.¹⁴⁴ Camilerdeki din eğitimi-öğretimi faaliyetleri, camilerde görev yapan imamlar tarafından gerçekleştirilmektedir. Çoğu camilerde, namaz kıldırma, vaaz¹⁴⁵, hutbe¹⁴⁶, Kur'an kursları gibi faaliyetler, sadece o

¹⁴¹ Hüseyin Yılmaz, **Camilerin Eğitim Fonksiyonu**, 1. basım, Değerler Eğitim Merkezi Yayınları, İstanbul, 2005, s. 47- 48.

¹⁴² Dodurgalı, **Din Eğitimi ve Öğretiminde İlkeler ve Yöntemler**, a.g.e., s. 311.

¹⁴³ Yorulmaz, a.g.e., s. 49.

¹⁴⁴ Zilkiç iile yapılan mülakat.

¹⁴⁵ Vaaz kelimesi İslam literatüründe; öğüt vermek, insanları kötülöklere ve yanlışlıklara karşı uyarmak, iyiliklere özendirmek, dini konularda bilgilendirmek anlamına gelmektedir. Vaazlık işini yapan kimselere ise vaiz

camilerde görev yapan tek imam tarafından gerçekleştirilmektedir. Bazı camilerde iki imam görev yapmakta ve büyük yerlerdeki camilerde cami müezzini de bulunmaktadır.

Sancak bölgesi ve Preşova Vadisi, Sırbistan'daki çoğu Müslümanların yaşadıkları yerler olması sebebiyle, bu bölgelerde daha fazla cami bulunmaktadır ve buralardaki camilerde din eğitimi faaliyetleri devamlı sürdürülmektedirler. Neredeyse bütün bu camilerde beş vakit namaz kılınmaktadır. Bu camilerde Cuma ile bayram namazları ve Ramazan ayında kılınan teravih namazı sürekli cemaatle kılınmaktadır.

Cami içi din eğitiminin gerçekleştiği iki önemli faaliyet vardır. Bu alanlardan biri vaazlar, diğeri ise hutbelerdir. Camilerde verilen vaazlar ve okunan hutbelerin, halkın dini konularda aydınlanmasına büyük katkıları olmaktadır.¹⁴⁷

Sırbistan'daki camilerde de Cuma günleri ve bayramlarda vaaz verilmekte ve hutbeler okunmaktadır. Aynı zamanda Ramazan ayı boyunca teravih namazından önce her gece vaazlar verilmektedir. Bazı camilerde müslümanları daha fazla dini konularda bilgilendirilmek amacıyla dini sohbetler de düzenlenmektedir. Böylece bu tür faaliyetlere katılan müslümanlar, kendilerini dini konularda daha fazla yetiştirme imkanı bulmaktadırlar.

Camilerde, Cuma günleri verilen vaazlar ile okunan hutbeler ve başka zamanlarda yapılan diğeri dini sohbetlerin konuları imamlar tarafından belirlenmektedir. İmamlar istedikleri konuları seçerler ve cematlerine o konular üzerinde bilgiler aktarırlar.

c. Kur'an Kursları

İslam inancına göre Kur'an-ı Kerim, Allah'ın Hz. Muhammed s.a.v. vasıtasıyla tüm insanlığa gönderdiği son ilahi kitaptır ve İslam dininin temel kaynağıdır. Bundan dolayı İslam

denmektedir. Bkz. Suat Cebeci, **Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye'de Din Eğitimi**, 2. b., Akçağ Yayınları, Ankara, 2005, s. 214.

¹⁴⁶ Hutbe kelimesi; dini bir kavram olarak, Cuma ve bayram namazlarında, genel olarak, Allah'a hamd, resulüne salat ve müslümanlara nasihatten oluşan konuşmaya denmektedir. Bkz. İbrahim Paçacı, "Hutbe", **Dini Kavramlar Sözlüğü**, yay. haz., İsmail Karagöz, 5. b., Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2010, s. 272.

¹⁴⁷ Şükrü Keyifli, "Camilerde Din Eğitimi", **Din Eğitimi**, ed., Mustafa Köylü-Nurullah Altaş, 2. b., Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara, 2012, s. 332.

tarihinde Kur'an öğretimi, ilk vahiyde başlamış ve günümüze kadar aralıksız devam etmiştir¹⁴⁸ ve bu dünyada müslümanlar bulunduğu müddetçe bu kutsal kitabın öğretimi devam edecektir.

İslam tarihinde din eğitiminde Kur'an eğitimi, hep ilk sırada yer almıştır.¹⁴⁹ Günümüzde müslümanların buldukları her yerde Kur'an öğretimi kurslarına rastlamak mümkündür.

Sırbistan'da yaşayan müslümanlar da her zaman Kur'an öğretimine önem vermişlerdir. Bu nedenle, bu topraklardaki camilerde her zaman Kur'an kursları düzenlenmiş ve düzenlenmeye devam etmektedir. Komünizm zamanında da gizlice de olsa Kur'an öğretimi yapılmıştır.

Camilerde tertip edilen Kur'an kurslarına devam eden öğrenciler, sadece Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okumayı, onun tecvidini ve bazı dini bilgiler öğrenmektedirler. Bu kurslara giden öğrencilere, Kur'an-ı Kerim öğretimi cami imamı tarafından yapılmaktadır. Bazı yerlerde Kur'an kursları cami dışında da düzenlenmektedir. Aynı zamanda Sırbistan'daki İslam birliklerinin Kur'an öğretimini yapan özel Kur'an okulları da bulunmaktadır.

Günümüzde Sırbistan'da düzenlenen Kur'an kursları faaliyetlerine hiç bir engel bulunmamaktadır. Müslümanlar camilerde ibadetlerini serbestçe yapabildikleri gibi, Kur'an öğretimi faaliyetini de aynı şekilde yapabilme imkanına sahiptirler. Devlet bu tür faaliyetlere imkan tanınmakta ve camilerde yapılan din eğitimi faaliyetlerine karşı herhangi bir müdahalede bulunmamaktadır.

d. Medyada Din Eğitimi

İnsanlar arasında çeşitli kültür unsurlarının birinden diğerine aktarılmasında tarih boyunca çeşitli araçlardan istifade edilmiştir. Özellikle kitaplar, eskiden beri bilgilerin aktarılmasında önemli vazifeler görmüşlerdir. Bununla birlikte modern zamanlar, o zamana

¹⁴⁸ Ahmet Koç, "Kur'an Kurslarında Din Eğitimi", **Din Eğitimi**, ed., Mustafa Köylü-Nurullah Altaş, 2. b., Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara, 2012, s. 350.

¹⁴⁹ Cahit Baltacı, "Türk Eğitim Sisteminde Kur'an Kurslarının Yeri", **Kur'an Kurslarında Eğitim, Öğretim ve Verimlilik**, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2000, s. 15.

kadar bilinenlerden çok daha değişik kitle haberleşme araçlarının ortaya çıkmasına ve yagınlaşmasına şahit olmuştur.

Basın, radyo, televizyon gibi kitle iletişim araçları çağımızın önemli buluşlarından ve bu buluşlar insanların eğitimi, sosyalleşmesi ve kişiliklerinin şekillendirmesinde çok büyük ve önemli etkilere sahiptir. Kitle iletişim araçlarının etkileri, yalnız, insanların günlük hayatlarındaki normal davranışlar üzerinde olmamakta, aynı zamanda onların dini, ahlaki ve kültürel karakterleri ve kişilikleri üzerinde de çok etkili olmaktadır.¹⁵⁰

Günümüzde medyanın din eğitiminde büyük bir önem taşıdığını ve böyle bir şeye ihtiyaç duyulduğunu söyleyebiliriz. Bugün Sırbistan'da din eğitiminde medyanın da önemli bir rol oynadığını söylemek mümkündür. Devlet televizyon kanallarından birinde yeterli olmasa da dini programlar yayımlanmaktadır. Bu kanalda verilen dini programlar Sırpça-Boşnakça olarak yayımlanmaktadır. Devlet televizyon kanalında Arnavut dilinde hiç bir dini program yayınlanmamaktadır. Fakat arnavutların yaşadıkları bölgelerde, bölgesel ve özel televizyon kanallarının hepsinde Arnavutça dini programlar yayınlanmaktadır.

Dini programlar yayınlayan televizyon kanallarındaki programlar İslam dini ile ilgili farklı konular içermektedirler. Ramazan ayında ise her gün bu kanallarda yoğunlukla dini programlar yayınlanmaktadır. Özellikle bu programlar, camilere veya din eğitiminin yürütüldüğü diğer yerlere gitme şansı olmayan kadınlara, kendi dinleri hakkında bilgi öğrenmelerinde yararlı olmaktadır.

Sırbistan'da medyadaki din eğitimi sadece televizyon kanallarında değil internet ortamında da verilmeye çalışılmaktadır. İslam'la ilgili yazılara yer veren çok sayıda internet siteleri bulunmakta ve gün geçtikçe bu sayfalar çoğalmaktadır. Boşnakça İslami yazılar içeren siteler bulunduğu gibi, Arnavut dilinde de bulunmaktadır.

Sırbistan'da İslam din işlerini tanzim eden İslam birliklerinin de internet siteleri bulunmaktadır.¹⁵¹ Bu sitelerde İslam birliklerinin faaliyetleri ve diğer haberlerinin yanında din ile ilgili farklı bilgilere ve yazılara da yer verilmektedir.

¹⁵⁰ Dodurgalı, **Ailede Din Eğitimi**, a.g.e., s. 133.

¹⁵¹ Daha geniş bilgi için bkz. www.izs.rs; www.islamskazjednica.org

SONUÇ ve ÖNERİLER

Sırbistan Cumhuriyeti'nde farklı milliyetlere mensup olanlar bulunduğu gibi farklı dinlere (inançlara) sahip olanlar da bulunmaktadır. Bu ülkedeki müslümanlar, sayı bakımından, Sırbistan'daki en büyük dini gruplar arasında yer almaktadır.

Sırbistan Cumhuriyeti sınırları içerisindeki yaşayan müslümanlar, bu devletin farklı yerlerinde bulunmaktadır. Sırbistan'daki müslümanlar; Arnavut, Boşnak, Romen, Sırp ve diğer etnik kökenlerden oluşmaktadır. Müslümanlar çoğunluk olarak Sancak bölgesinde ve Preşova Vadisi'nde yaşamaktadırlar. Sancak'taki müslümanların çoğunluğu Boşnak, Preşova Vadisi'ndeki müslümanların çoğunluğu ise Arnavuttur.

Sırbistan'da, İslam dini, Osmanlı'nın gelmesiyle yayılmaya başlamış ve bu topraklarda yaşayan müslümanlar, çektikleri bütün sıkıntı ve problemlere rağmen İslam'ı günümüze kadar ayakta tutmayı başarmışlardır.

Sırbistan Cumhuriyeti'nde din devletten ayrı olmakla birlikte, herkes kendi inançlarını ya da dinini özgürce yaşama imkanına sahiptir. Burada bulunan müslümanlar da kendi dinlerini özgürce yaşayabilmektedirler. Müslümanlar, namaz gibi ibadetlerini ve dini vecibelerini her hangi bir engel olmadan yapabilmektedirler.

İslam'da ve müslüman topluluklarda çok büyük bir önem taşıyan camiler, Sırbistan'da da bulunmakta ve burada yaşayan müslümanlar bütün ibadetlerini ve çeşitli dini faaliyetlerini yapmaktadırlar. Bu özgürlüğe Sancak'ta ve Preşova Vadisi'nde yaşayan müslümanlar sahip olmakla beraber, Sırbistan'nın diğer bölgelerinde yaşayan müslümanların bu konularda bazı zorluk ve sıkıntıları vardır.

İslam dini, Sırbistan devleti tarafından resmi bir din olarak kabul edilmekte ve İslam din işleri ile ilgilenen Sırbistan'daki İslam birlikleri de devlet tarafından tanınmaktadır. Günümüzde Sırbistan'da, Sırbistan İslam Birliği ve Sırbistan'da İslam Birliği olmak üzere iki İslam birliği bulunmakta ve bütün faaliyetlerini birbirinden ayrı olarak devam ettirmektedirler.

Din eğitimine gelince; Sırbistan'daki müslümanlar, din eğitimine geçmişte önem gösterdikleri gibi, bugün de bu önemi ayakta tutmak için çaba göstermektedirler. Müslümanlar din eğitimini ailede almaya başlayarak, cami ve okullar gibi din eğitimi faaliyetlerini yürüten kurumlardan almaya devam etmektedirler.

Müslümanların yaşadıkları her toplumda olduğu gibi, Sırbistan'daki camilerde de din eğitimi farklı şekillerde yürütülmektedir. Cuma günleri ve benzeri zamanlarda namaz öncesi verilen vaaz ve okunan hutbeler ile müslümanlar din konusunda aydınlanmaktadır. Ayrıca camilerde düzenlen Kur'an kurslarında, Kur'an öğretimi de yapılmaktadır. Fakat bu kurslardan genel olarak sadece genç çocuklar yararlanmaktadır.

Sırbistan Cumhuriyeti'nde 2001 yılında din eğitimi dersi devlet okul sistemine döndüğünde, bu durum, burada yaşayanların (öğrencilerin) dinlerini öğrenmeleri için büyük bir fırsat olmuştur. Aynı zamanda dini bilgisi olmayan veya az olan aileler için, çocuklarına dinlerini, şahadet kelimesi, namaz, oruç gibi dinin en temel öğretilerini öğretmek için yardımcı olmaktadır.

Sırbistan eğitim öğretim sisteminde din eğitimi dersi seçmeli bir ders olmakla birlikte, öğrencilerin ve ebeveyn-velilerin ilgilerini çekmekte ve öğrencilerin büyük çoğunluğunun bu dersi seçip katıldıkları görülmektedir.

Ayrıca bugünkü Sırbistan'da medreseler (imam hatip liseleri) ve ilahiyat fakülteleri gibi islam dinini öğreten dini kurumlar da bulunmaktadır. İslamın öğretilerini daha iyi anlamak veya öğrenmek isteyenler, bu okullara gitme ve İslam hakkında daha fazla bilgi sahibi olabilme imkanına sahiptirler. Bu dini okullardan (medreselerden) mezun olanlar; imam, hatip ve vaaiz olarak camilerde görev yapabilmektedirler. Aynı zamanda devlet okullarında da din eğitimi dersi için öğretmen olabilmektedirler.

Sırbistan'da iki İslam birliği olması sebebiyle, İslami eğitim öğretim müesseseleri de birbirinden ayrı olarak faaliyetlerini devam ettirmektedirler. Bu problem, sadece idari olarak değil, bu ülkede yaşayan müslümanlar arasındaki ilişkilerde de bazen anlaşmazlıklara sebep olmaktadır.

Çalışmamızda ele alınan konularla ilgili öneriler genel olarak şu şekilde sıralanabilir:

Avrupa ülkelerinde ve diğer demokratik toplumlarda tüm alanlarda din hürriyeti bütün vatandaşlar için sağlandığı gibi, Sırbistan Cumhuriyeti sınırları içerisinde yaşayan bütün müslümanlara da aynı düzeyde hak ve hürriyetler sağlanmalıdır.

Sırbistan'daki din işleri ile ilgilien iki İslam birliği arasındaki problemler çözülmeli, bu düalist yapı giderilmeli ve diğer ülkelerde olduğu gibi burada da İslamı ve müslümanları bir teşkilatın temsil etmesi sağlanmalıdır.

Devlet ilk ve orta (lise) okullarındaki diğer dersler gibi, din eğitimi dersi de zorunlu dersler arasına alınmalıdır.

Din eğitimi dersine giren öğretmelerin, diğer derslere giren öğretmenler ile aynı statüye sahip olmaları imkanı sağlanmalıdır.

Din eğitimi dersine giren öğretmenlerin, onların yeterlilikleri ve liyakatleri açısından ilahiyat fakültesi mezunu olmaları ve onlar arasından seçilmeleri gerekmektedir.

Din eğitimi dersinin müfredatının bilimsel bir anlayışla gözden geçirilmesi, öğrencilerin seviyelerine, ilgi ve ihtiyaçlarına uygun olarak ve gereken değişiklikler yapılarak geliştirilmesi gerekmektedir.

Sırbistan'da ortaöğretim düzeyinde eğitim kurumları olan imam hatip liselerinin müfredatı gözden geçirilerek, bu okullarda öğrenimine devam eden öğrencilerin seviyelerine uygun olarak değişiklikler yapılmalı ve okul müfredatında dini derslere daha fazla yer verilmelidir. İmam hatip liselerinde okuyan öğrenciler, camilerde olduğu gibi, din eğitimin gerçekleştirildiği yerlerde görev yapabilmek için dinî alanla ilgili derslerde daha fazla bilgiler almaları gerekmektedir.

İlahiyat fakültelerinde okuyan öğrencilerin de, İslam dini ile ilgili derslerde yeterli bilgilere sahip olmaları ve mezun olduktan sonra aldıkları görevler veya devam edecekleri lisans üstü öğretimde daha başarılı olabilmeleri için, diğer gelişmiş ülkelerdeki ilahiyat fakülteleri örnek alınarak, bu eğitim kurumlarda okutulan ders müfredatının gözden geçirilmesi ve güçlendirilmesi gerekmektedir.

Kadınların da dini konularda bilgi sahibi olabilmeleri için, Sırbistan'daki din işleriyle ilgili kurumlar, kadınlara özel dini kurslar düzenlemeli ve camilerde kadınlara dönük vaaz ve irşad programları tertip edilmeli ve din eğitimi imkanları sağlanmalıdır.

Camilerde düzenlen Kur'an kursları veya din eğitimi faaliyetlerinin başarılı ve verimli olabilmesi için, bu faaliyetler iyi bir organizasyon ve koordinasyon içerisinde yapılmalıdır.

Camide veya cami dışındaki düzenlen dini kurslar sadece gençlere yönelik değil, din konusunda bilgi sahibi olmayan veya daha fazla dini bilgilere ihtiyacı olan yetişkinler için de olmalıdır.

Medyadaki din eğitiminin müslümanlara daha yararlı olabilmesi için, Sırbistan'daki dini kurumlar bu konuyla daha çok ilgilenmelidirler. Dini kurumların, gerek devlet televizyon kanalları, gerekse özel televizyon kanalları yoluyla dini programlar hazırlayarak, müslümanlara dinlerini öğretmek için yardımcı olmaları gerekmektedir.

Sonuç olarak; Sırbistan Devleti, geçmişte olduğu gibi günümüzde de müslümanları barındıran bir ülkedir. Sırbistan'daki müslümanlar ve onları temsil eden dini kurumların, İslamı yaşamak, dini değerleri yaşatmak ve din eğitimi faaliyetlerini sürdürmek için gayret sarfetmektedirler.

Çalışmamızın hata ve eksikliklerin olabileceğinin farkındayız. Ancak bu alanda yapılan ilk çalışmalardan birisi olması bakımından, bu konu ile ilgili yapılacak diğer çalışmalara yardımcı ve yararlı olabileceğini düşünüyoruz.

KAYNAKLAR

Kitaplar

AY Mehmet Emin, **Din Eğitiminde Mükafat ve Ceza**, 2. b., Gül Yurdu Yayınları, İstanbul, 2012.

BALTACI Cahid, **XV-XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Medreseleri**, C. I, M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2005.

BAŞKURT İrfan, **Federal Almanya'da Din Eğitimi**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 1995.

DODURGALI Abdurrahman, **Ailede Din Eğitimi**, Timaş Yayınları, 3. b., İstanbul, 2010.

-----, **Din Eğitimi ve Öğretiminde İlkeler ve Yöntemler**, M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999.

GRUP Autorësh, **Ilmudini për klasën e pestë të shkollës fillore**, përkth. Sulejman Fejzullahu – Sevder Bajrami, Këshilli i Bashkësisë Islame në Preshevë, Preshevë, 2007.

HAMIDULLAH Muhamed, **Hyrje Në Islam**, përkth. (nga sërbo-kroatishja), Bahri Aliu – Neshat Xheladini, Kryesia e bashkësisë Islame për RSM – Shkup, Shkup, 1985.

HAMZAOĞLU Yusuf, **Balkan Turklüğü (Osmanlı Öncesi, Osmanlı Dönemi Ve Osmanlı Sonrası Sırbistan Türklüğü)**, C. III, Yayımlayan: Logos-A, Üsküp, 2010.

İZETİ Metin, **Balkanlar'da Tasavvuf**, 1. b., Gelenek Yayıncılık, İstanbul, 2004.

- KUBURIĆ Zorica, **Verske zajednice u Srbiji i verska distanca**, CEIR, Novi Sad, 2010.
- LATIQ Xhemaludin, **Islami dhe Religjionet Botërore 1 – Udhëzues për Mësim-Besimin në Shkollat e Mesme**, përkth. Urim Poshka, ALSAR, Tiranë, ts.
- , **Islami dhe Religjionet Botërore 2 – Udhëzues për Mësim-Besimin në Shkollat e Mesme**, përkth. Urim Poshka, ALSAR, Tiranë, ts.
- NISHTOVIQ Hazema, **Ilmudini - Mësimi Fetar Islam për klasën e dytë të shkollës fillore**, përkth. Ymer Kamberi - Sevder Bajrami – Sylejman Fejzullahu, Këshilli i Bashkësisë Islame Preshevë, Preshevë, 2005.
- NISHTOVIQ Hazema-AJANOVIQ Xhevdeta-VEJO EDINA, **Ilmudini për Klasën e Parë të Shkollës Fillore**, përkth. Jahja Ahmeti, Këshillat e Bshkësisë Islame në Preshevë dhe Bujanoc, Beograd, 2001.
- OKUNJEV Nikola, **Gradja za İstoriju Srpske Umetnosti**, Glasnik Skopskog Nauçnog Društva, Knjiga VII-VIII, Skoplje, 1929.
- OMERDIQ Muharrem-KALAJXHISALIHOFIQ Fahira, **Ilmudini për klasën e shtatë të shkollës fillore**, përkth. Sevder Bajrami – Jahja Ahmeti, Këshilli i Bashkësisë Islame në Bujanoc, y.y., ts.
- POPOVIĆ Aleksandre, **Balkanlarda İslam**, İnsan Yayınları, İstanbul, 1995.
- QATIQ Refik-SHTULLANOVIQ Omer, **Ilmudin për klasën e tretë të shkollës fillore**, Këshilli i Bashkësisë Islame në Preshevë, y.y., ts.
- QATIQ Refik, **Ilmudini - Mësimi Fetar Islam për klasën e katërtë të shkollës fillore**, përkth. Ymer Kamberi, Meshihati i Bashkësisë Islame Sanxhak dhe Veprimtaria Botuese El-Kelimeh, Preshevë, 2005.
- QATOVIQ Mensura, **Ilmudini për klasën e gjashtë të shkollës fillore**, përkth. Jahja Ahmeti – Sevder Bajrami, Këshilli i Bashkësisë Islame në Preshevë, Preshevë, 2007.

- RECEPOĞLU Altay Suroy, **Belgrat Camileri**, Balkan Aydınları ve Yazarları Yayınları, 1. b., Prizren, 2004.
- SELÇUK Mualla, **Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler**, 3.b., Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2005.
- SİPAHİOĞLU Bahtiyar, **Dünden Bugüne Balkanlar**, 1. b., Akademi Matbacılık, İstanbul, 2010.
- SULEJMNOVIQ Shevko-KAPETANOVIQ Esmâ, **Iludini për klasën e tetë të shkollës fillore**, përkth. Jahja Ahmeti – Sevder Bajrami – Sylejman Fejzullahu, Këshilli i Bashkësisë Islame në Preshevë, y.y., ts.
- USTA Mustafa, **Türkiyede Din Eğitiminin Kurumlaşma ve Ekolleşme Sorunları**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001.
- UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, **Osmanlı Tarihi**, C. II, 4. b., Türk Tarih Kurum Basımevi, Ankara, 1983.
- YILMAZ Hüseyin, **Camilerin Eğitim Fonksiyonu**, 1.basım, Değerler Eğitim Merkezi Yayınları, İstanbul, 2005.
- ZRNIÇ L., **İstoriја Srednjega Veka**, Beograd, 1926.
- КУБУРИЋ Зорица-ЗУКОВИЋ Слађана, **Верска натава у школи**, CEIR, Нови Сад, 2010.
- НОВАКОВИЋ Драган, **Школство Исламске Заједнице**, Прво издање, Југословенско удружење за научно истраживање религије (ЈУНИР), Ниш, 2004.
- СТАНОЈЧИЋ Гордана, **Устав Републике Србије са Најновијим Закономима За Спровеђење Избора**, Друго издање, Београд, 2008.

Makaleler

AFYONCU Erhan, “Osmanlı İdaresinde Sırbistan”, **Balkanlar El Kitabı**, der., Osman Karatay-Bilgehan A. Gökdağı, C. I, Ankara, 2006, ss. 350-360.

BALTACI Cahit, “Türk Eğitim Sisteminde Kur’an Kurslarının Yeri”, **Kur’an Kurslarında Eğitim, Öğretim ve Verimlilik**, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2000, ss. 15-18.

DAM Hasan, “Çocukluk Dönemi Din Eğitimi”, **Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi**, ed., Mustafa Köylü, 1. b., Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2010, ss. 13-64.

DJURİÇ-ZAMOLO Divna, “Belgrad”, **T. D. V. İslam Ansiklopedisi**, C. V, İstanbul, 1992, ss.407-409.

HACISALİHOĞLLU Mehmet, “Sırbistan”, **T. D. V.İslam Ansiklopedisi**, C. XXXVII, İstanbul, 2009, ss. 120-126.

İBRAHİMGİL Mehmet Z. “Balkanlar’da Türk Kültürü ve Mirası”, **Diyanet Aylık Dergi**, S. 246, Aralık, 2008, ss. 17-19.

KEYİFLİ Şükrü, “Camilerde Din Eğitimi”, **Din Eğitimi**, ed., Mustafa Köylü-Nurullah Altaş, 2. b., Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara, 2006, ss. 326-348.

KOÇ Ahmet, “Kur’an Kurslarında Din Eğitimi”, **Din Eğitimi**, ed., Mustafa Köylü-Nurullah Altaş, 2. b., Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara, ss. 349-376.

KOKA Şecaettin, “Sosyalist Yugoslavya Dönemi”, **Balkanlar El Kitabı**, der., Osman Karatay- Bilgehan A. Gökdağ, c. II, Vadi Yayınları, Ankara, 2007, s. 11-19.

KÖYLÜ Mustafa, “Giriş”, **Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi**, ed., Mustafa Köylü, 1. b., Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2010, ss. 1-12.

LEKOVİÇ Yakup, “Sırbistan’nın Tarihi”, **Avrupa Diyanet Aylık Dergi**, S. 130, Şubat 2010, ss. 5-15.

- PAÇACI İbrahim, “Hutbe”, **Dini Kavramlar Sözlüğü**, yay. haz., İsmail Karagöz, 5. b., Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2010, ss. 272-273.
- TÜRKEŞ Mustafa, “Yugoslav devletinin Kuruluş ve Krallık Dönemi”, **Balkanlar El Kitabı**, der., Osman Karatay-Bilgehan A. Gökdağ, c. II, Vadi Yayınları, Ankara, 2007, ss. 6-9.
- ДАЦИЋ Снежана, “Увођење Предмета Верска Настава”, **Верска Настава И Грађанско Васпитање У Школама У Србији**, Приредила: Снежана Јоксимовић, Институт За Педагошка Истраживања, Београд, 2003, ss. 13-27.
- “Исламска Вјеронаука (Илмудин)”, **Службени Гласник Републике Србије - Просветни Гласник**, Година LIII- Број 10, Београд, 12. Август 2004, ss. 73 – 75.
- “Исламска Вјеронаука (Илмудин)”, **Службени Гласник Републике Србије - Просветни Гласник**, Година LIV - Број 1, Београд, 18. Фебруар 2005, ss. 57.
- “Исламска Вјеронаука (Илмудин)”, **Службени Гласник Републике Србије - Просветни Гласник**, Година LV - Број 3, Београд, 22. Фебруар 2006, ss. 57.
- “Исламска Вјеронаука (Илмудин)”, **Службени Гласник Републике Србије - Просветни Гласник**, Година LVI - Број 6, Београд, 25. Јун 2007, ss. 61-62.
- “Исламска Вјеронаука (Илмудин)”, **Службени Гласник Републике Србије- Просветни Гласник**, Година LVII, Број 5, Београд, 26. Мај 2008, ss. 67-68.
- “Исламска Вјеронаука (Илмудин)”, **Службени Гласник Републике Србије- Просветни Гласник**, Година LVIII – Број 6, Београд, 10. Јун 2009., ss. 66-68.

“Исламска Вјеронаука (Илмудин)”, **Службени Гласник Републике Србије- Просветни Гласник**, Година LIX, Број 2, Београд,, 15. март 2010, ss. 92- 95.

Diğer Kaynaklar

AMİDİ Seid, Adem Zilkiç (Sırbistan İslam Birliği Reisu’l- Uleması ve Din Eğitimi İçin Hükümet Komisyonu Üyesi) ile Sırbistan’da Din ve Din Eğitimi Üzerine Yapılan Bir Mülakat,(Yayınlanmamış Bir Çalışma), 11. 04. 2013, Yeni Pazar.

DUDIĆ Mevlud, Nastanak i razvoj Medrese u Novom Pazaru, Internacionalni univerzitet u Novom Pazaru Fakultet humanističkih nauka, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Novi Pazar, 2001.

Medrese Müfredatı, Sinan Beg Medresesi Arşivi’nden, 11.04.2013.

Yayımlayan: İslam Bilimleri Fakültesi, İslam Bilimleri Fakültesi Yeni Pazar, El-Kelimeh, Yeni Pazar, 2009.

Правни Инструктор за образовање установе, бр. 6/ 2011, Ваша Књига, Београд.

Serbian School System, <http://www.expatsrbia.com/once-youre-here/education/451-serbian-school-system>, (29.11.2013).

Sırbistan Ülke Bilgileri,

http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/infoCountryPage/setimes/resource_centre/countries/serbia?country=Serbia, (23. 03. 2013).

Zakon O Crkvama I Verskim Zajednicama, (Službeni glasnik RS, broj 36/2006),

http://www.puma.vojvodina.gov.rs/dokumenti/zakoni/Zakon_crkve_vz.pdf, (10.06.2013).

Правилник о Наставном Плану и Програму Предмета Верска Настава за Средње

Школе,http://www.google.rs/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&ved=0CC4QFjAC&url=http%3A%2F%2Fwww.zuov.gov.rs%2Fdokumenta%2Fpropis-43-Pravilnik_srednja_verska_nastava-preciscen_tekst.doc&ei=qvbHU_rXEem0QX3yYDwBQ&usg=AFQjCNHi

VOCNA3yW79Ek_1JN3iRqrI6sDQ&bvm=bv.71198958.d.bGQ,
(17.10.2014).

Ustav Islamske zajednice u Srbiji,

http://mesihat.org/index.php?option=com_ezine&task=read&page=2&category=13&article=24, (06.11. 2013).

<http://www.fin.edu.rs>, (23.07.2014).

http://sh.wikipedia.org/wiki/Islamska_zajednica_Srbije, (11.11.2013).

ÖZGEÇMİŞ

Adı, Soyadı	Seid		AMİDİ
Doğum Yeri ve Yılı	Vranje-Sırbistan		10.07.1988
Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi	Arapça, Türkçe, Sırpça, İngilizce		
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı		Kurum Adı
Lise	2003	2007	İ.H.L. "Alauddin Medresesi" Priştine
Lisans	2007	2010	Priştine Üniversitesi Filoloji Fakültesi- Şarkiyat Bölümü
	2007	2012	Priştine İslam Bilimleri Fakültesi
Yüksek Lisans	2011		
Doktora			
Çalıştığı Kurum (lar)	Başlama - Ayrılma Yılı		Çalışılan Kurumun Adı
1.			
2.			
3.			
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar			
Katıldığı Proje ve Toplantılar			
Yayımlar:			
Diğer:			
İletişim (e-posta):	seid.ha@hotmail.com		
	Tarih İmza Adı Soyadı	Seid Amidi	